

Voimien suuntaaminen ja käyttö IV AK:n hyökkäyksessä v 1941

Yleisesikuntamajuri A Savolainen

Johdanto

Vihollisuuksien alettua 25. 6. 41 Suomen ja Neuvostoliiton välillä ja venäläisten jäätyä vastoin odotuksia puolustuskannalle, ylipäällikkö päätti 28. 6. siirtää hyökkäykseen puolustuksen siirtämiseksi Karjalan kannakselle ja Itä-Karjalassa oleviin sopiviin kapeikkoihin. Hyökkäyksen painopistesuunnaksi tuli Laatokan Karjala.

Tämän esityksen piiriin on sisällytetty IV AK:n hyökkäyssotatoumi kesällä 1941, jonka päämääränä oli Viipurin ja Karjalan kannaksen länsiosan valtaaminen. Tarkoituksena on ollut erityisesti selvittää ne tärkeimmät tekijät, jotka määräsivät voimien suuntaamisen ja käytön hyökkäyksessä.

Monivaiheiseksi muodostunut hyökkäysliike aloitettiin 21. 8. ja ylijohdon määräämä tavoite saavutettiin 2. 9. Hyökkäyksen suunnittelu aloitettiin jo runsaasti puoltolista kuukautta aikaisemmin. Kun tämä suunnittelu osaltaan oli pohjana ylipäällikön antamalle käskylle, on sen lyhyt esittely tarpeen riittävän pohjan saamiseksi lopullisen hyökkäyssuunnitelman käsittelylle. Suunnittelun tapahduttua pääasiassa IV AKE:ssa on sitä ja siihen vaikuttaneita tekijöitä rajoituttu käsittelemään armeijakuntaportaan puitteissa. Hyökkäyksen valmistelujen ja erityisesti suorituksen aikana toiminnan painopisteen siirryttyä divisioonin on tutkielman vastaavissa kohdissa esitetty myös niiden toimintaa ja mahdollisuuksia. Itse hyökkäyksen kulkua on kuvattu vain siinä laajuudessa, kuin se johtopäätösten tekemiselle on ollut tarpeen.

I IV AK:N HYÖKKÄYKSEN SUUNNITTELU JA SIIHEN VAIKUTTANEET TEKIJÄT

A HYÖKKÄYKSEN SUUNNITTELUUN VAIKUTTANEET TEKIJÄT

1. Suunnittelun lähtökohta

IV AK oli keskitetty Karjalan kannaksen vastaiselle valtakuunnan rajalle äärimmäiseksi oikealle. Sen tehtävänä oli puolustus lohkolla, joka ulottui Suomenlahdesta Vuokseen sen jälkeen, kun sen vasempana naapurina aluksi olleen V AK:n lohko liitettiin siihen. V AK:n hajoittamisen jälkeen se sai vasemmaksi naapurikseen II AK:n.

Hyökkäystä tai sen suunnittelua koskevaa kirjallista käskyä tai ohjetta IV AK ei tässä vaiheessa vielä saanut. Maavoimien esikunnan 18. 5. 40 antaman yleisen toimintaohjeen mukaan lohkolta, jolle IV AK keskitettiin puolustukseen, saattoi tulla kyseeseen hyökkäys, jonka tavoitteena oli Viipurinlahden luotelsranta, ja Saimaan kanavan suuntaan tapahtuva hyökkäys Viipurin pohjoispuolelle. Erään tiedon mukaan tulevien hyökkäysoperaatioiden idea annettiin armeijakuntien komentajille 15. 6. 41¹⁾. Kesäkuun loppupäivinä 1941 ylipäällikkö suoritti matkan rintamalle käyden mm 27. 6. IV AK:ssa. Tällä matkalla hän selosti armeijakuntien komentajille operatiivisia tarkoituksiaan, joiden mukaan ajankohtaisiksi mahdollisesti tulevat offensiiviset operaatiot suoritettaisiin seuraavassa järjestyksessä: 1) hyökkäys Laatokan Karjalan kautta tämän suuren järven rannikolle, 2) Viipurin ja aikaisemmin Suomelle kuuluneen Karjalan kannaksen osan takaisinvaltaus sekä 3) pitemmälle tähtäävä offensiivi Laatokasta itään²⁾. Tuntuu varsin mahdolliselta, että IV AK:n komentaja sai myös tällöin tiedon armeijakuntansa suunnitellusta käytöstä Viipurin ja Karjalan kannaksen takaisinvaltaamisessa.

IV AKE aloitti joka tapauksessa 28. 6. suunnittelutyön liittyäkseen vuorollaan hyökkäykseen ja ollakseen valmiina takaa-ajoon, jos vihollinen yleistilanteen pakottamana aloittaisi vetäytymisen.

1) Kenri T V Viljanen Suomen Sotatieteellisen Seuran kuukausikokouksessa 3. 5. 1960.

2) Erik Heinrichs: Mannerheim Suomen Kohtaloissa, II osa, ss 263—264.

2. Maaston, tiestön ja vuodenaajan merkitys

Alue, jolla IV AK:n hyökkäys saattoi tulla kysymykseen, käsitti Etelä-Suomen ja Karjalan kannaksen välisen kapeikon, joka lounaassa rajoittui Suomenlahteen ja koillisessa Vuokseen. Valtakunnan rajalla hyökkäyskaistan leveys oli noin 85 km, mutta kapeni Viipurin ja Vuoksen välillä 30 km:ksi. Tähän kapeikkoon oli matkaa noin 30 km ja valtakunnan vanhalle rajalle noin 120 km. Maastollisesti Saimaan kanava jakoi alueen hyökkäyssuunnassa kahteen osaan. Lounainen osa päättyi Viipurinlahteen ja Suomenvedenpohjaan, jotka armeijakunnan johto arvioi sellaisiksi luonnonesteiksi, ettei hyökkäyksen nopea jatkaminen niiden yli ollut mahdollista, varsinkin kun vihollinen saattoi ryhmittyä niiden taakse edullisesti puolustukseen. Koillisosalla Suomenvedenpohjan ja Vuoksen välillä olevan noin 30 km leveän ja 10—30 km syvän kapeikkovyöhykkeen jakoivat useat järvet pikku kapeikoiksi. Tämä vesistölinja oli edullinen viholliselle puolustus- tai viivytysasemana. Sen nopea valtaaminen oli hyökkääjälle tärkeä hyökkäyksen edelleen suuntaamiseksi. Hyökkäyssuunta oli siten valittava Saimaan kanavan ja Vuoksen väliltä.

Saimaan kanavan itäpuolella johti kaksi tleyhteyttä Suomenvedenpohjan—Vuoksen kapeikkoon. Näistä parempikuntoinen kulki Konnun aukeiden läpi Kilpeenjoen kautta Viipuriin, toinen aluksi Vuoksen länsirantaa Kärinleemeen ja sieltä Lottolaan, josta se haaraui Kavantsaaren ja Heinjoen suuntiin. Poikittaisyhteyksiä oli Kuurmanpohjasta Jääskeen ja Kärinleemeen sekä Konnusta Lottolaan. Lottola muodosti siis tärkeän teiden solmukohdan. Etelämpänä sellaisia olivat Portinhoikka ja Mannikkala. Kapeikkoalueen eteläreunaa kulkevalta Viipurin—Heinjoen poikittaistiegiltä lähtien oli käytettävissä useita etelään ja kaakkoon suuntautuvia teitä.

Hyökkäyksen alkuvaiheessa oli tiestön ohella vaikeakulkuinen maasto otettava rajoittavana tekijänä huomioon. Sen vuoksi oli pyrittävä siihen, että molemmat hyökkäyssuuntaan johtavat tiet saadaan käyttöön mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

Vuodenaikaan nähden voitiin toivoa, että hyökkäys ehditään suorittaa tavoitteeseen asti kesäolosuhteissa, sillä syyskelirikko oli odotettavissa yleensä vasta marraskuussa.

3. Venäläisten voimat ja niiden ryhmitys

IV AKE:ssa tiedettiin ennen hyökkäystä, että sitä vastassa olevat venäläisten voimat kuuluivat pääasiassa L AK:aan ja osaksi XIX AK:aan, jotka olivat 23.A:n alaisia. L AK käsitti 43. ja 123.D:n, kun sen sijaan Vuoksen länsirannalla olevat joukot olivat XIX AK:n alaisen 115.D:n.

Panssarivoimia venäläisillä oli vähän. Hyökkäyksen loppuvaiheessa vangiksi joutuneen 43.D:n komentajan, kenraalimajuri Kirpitsnikovin kertoman mukaan venäläisillä ei enää divisioonaan kuulunut orgaanisesti psv-komppaniaa, koska tahdottiin saksalaisen esikuvan mukaan luoda suuria ps-yhtymiä. Hyökkäyksen aikana voitiin kuitenkin päätellä venäläisillä olleen psv-komppania kussakin divisioonassa.

Viipurin alueen rannikon puolustuksesta vastasi todennäköisesti kaikki rannikkolinnakkeet käsittävä Itämeren laivaston alainen Viipurin linnoituspiiri, joka toimi itsenäisesti. Linnakkeet ja erilliset patterit oli rakennettu ja sijoitettu pääasiassa suomalaisten rannikkopuolustuksen entisiin asemiin. Alueella lienee toiminut myös rannikkolainasto-osasto, jonka tukikohtana oli Uuras.

Sotatoimien epäedullinen kehittyminen ensin Saksan vastaisella rintamalla ja sitten Laatokan Karjalassa aiheutti muutoksia IV AK:aa vastassa olleiden joukkojen johtosuhteissa ja ryhmityksessä. Elokuun alkupuolella L AKE siirrettiin pois Karjalan kannakselta jolloin 43. ja 123.D alistettiin suoraan 23.A:lle. Myöhemmin venäläisten vetäytymisen alettua 115.D siirtyi myös suoraan 23.A:n alaisuuteen.

Venäläisten puolustusryhmitys oli verrattain harva ja matala. Puolustusasema sijaitsi yleensä 1—3 km:n päässä rajalta. Puolustuksen lujuutta oli lisätty runsain suluttein, joita oli erityisesti Suokumaanjärven ja Vuoksen välillä sekä Konnun—Kilpeenjoen suunnassa. Kun linnoittamiseen ryhdyttiin puolustuksen edellyttämässä laajuudessa vasta sotatoimien alettua, eivät tulokset muodostuneet erityisen hyväksi. Yhtenäisen johdon polstaminen Länsi-Kannaksen alueelta heikensi osaltaan puolustuksen lujuutta. Voimasuhteen

edullisuudesta huolimatta venäläisillä oli puutteita, jotka sitten osoittautuivat ratkaiseviksi, varsinkin kun IV AK:n hyökkäys kehittyi tavalla, johon he ilmeisesti eivät olleet varautuneet.

4. IV AK:n voimat, niiden ryhmitys ja kunto

Suomenlahden ja Joutsenon välisen lohkon puolustusta varten keskitettyyn, kenraaliluutnantti K L Oeschin komentamaan IV AK:aan kuului kolme divisioonaa. Lähinnä Suomenlahtea oli 8.D, keskellä 12.D ja vasemmalla siivellä 4.D. Suomenlahden rannikon puolustuksesta vastasi 2.RPr.

Armeijakunnalla oli hyökkäyksen alkaessa käytössään kuhunkin divisioonaan kuuluvan orgaanisen kolme patteristoa käsittävän rykmentin ja raskaan patteriston lisäksi ylijohdon tykistöä kaksi raskasta ja yksi järeä patteristo. AK:n tulivoimaa lisäsivät linnoitusjoukkojen neljä linnoituspatteristoa. Huonon liikkuvuuden takia niistä saatiin paras teho hyökkäyksessä tulivalmistelussa. Kaikkiaan armeijakunnalla oli raskasta tulivoimaa 9 kevyttä ja 5 raskasta patteristoa, yksi järeä patteristo, 7 linnoituspatteria ja 4 LK-patteria.

Kun hyökkäyksen murtovaiheen jälkeen näytti olevan mahdollista suunnata keveitä joukkoja syväälle vihollisen selustaan, armeijakunnan johto päätti keskittää pääosan niistä yhden johdon alaiseksi. Siten perustettiin heinäkuun alkupuolella Kev.Pr.T (Tiainen), johon divisioonien kevyet osastot liitettiin 12.D:n kevyttä osastoa lukuunottamatta. Lisäksi siihen liitettiin kaksi tykkikomppania sekä pioneerikomppania. Taisteluosaston nimittäminen prikaatiksi ilmeisesti harhautti suunnittelemaan sille hyökkäyksen alettua voimien määrää vastaamattomia tehtäviä. Kev.Pr.T:n kokonaisvahvuus oli vain noin 1600 miestä. Hyökkäyksen valmisteluvaiheessa armeijakunnan esikunta otti johtonsa 8.D:lta yhden rykmentin (JR 4) pääosan, josta kaksi pataljoonaa varustettiin polkupyörillä, ja osasto sai nimekseen Kev.JR4.

Osasta IV AK:n lohkoilla olleita rajavartiojoukkoja muodostettiin kaksi komppaniaa käsittävä Os. Kanerva, joka moottoroitiin ja otettiin armeijakunnan johtoon. Lisäksi kaksi komppaniaa alistettiin 4.D:lle ja yksi 12.D:lle.

Hyökkäykseen käytettävien joukkojen kuntoa voitiin pitää verrattain hyvänä. Reserviläiset olivat saaneet sotakokemusta talvisodassa, ja varusmiesjuokilla oli takanaan yleensä 1—1½ vuoden varsin tehokas, kenttäolosuhteissa tapahtunut koulutus. Kun reserviläisjoukot olivat olleet koossa vasta puolustuslohkollaan ja heidänkin kokemuksensa hyökkäystäistelusta olivat vähäiset, pyrittiin niille antamaan mahdollisimman tehokasta hyökkäys- ja ampumakoulutusta. Joukkojen ja johtajien totuttaminen toisiinsa oli myös paraiten toteutettavissa koulutuksella. Johtajien osalta pitkää valmistelu-aikaa käytettiin hyväksi mm käymällä tutustumassa ja saamassa kokemuksia II AK:n hyökkäyksestä, IV AKE:n, 12. DE:n ja 4.DE:n tärkeimpien alojen edustajat sekä osa jvrykmenttien komentajista kävi II AK:n vastaavissa johtoportaisissa seuraamassa hyökkäyksen kulkua. Koulutus ja kokemusten hankkiminen kohottivat osaltaan joukkojen taistelutehoa ja antoivat eri johtoportaille luottamusta omiin mahdollisuuksiin.

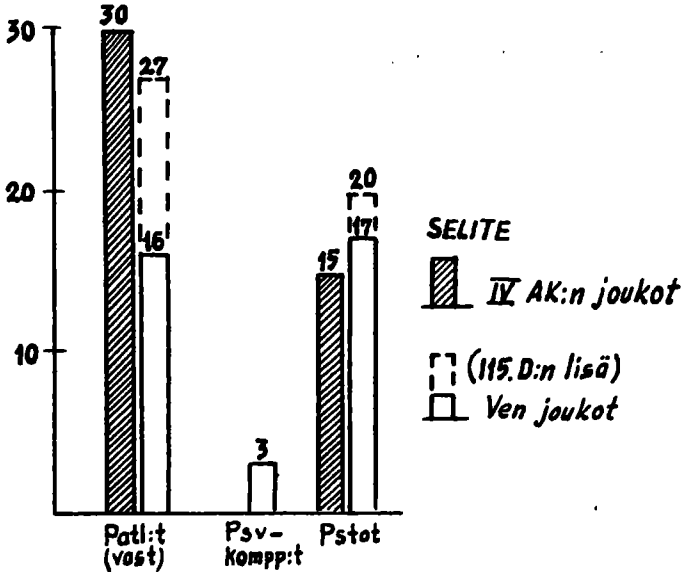
5. Voimasuhteiden vertailu

Vaikka IV AK:aa vastassa oli kolmeen yhtymään kuuluvia neuvostojoukkoja, ei niiden elävän voiman määrä hyökkäyksen alkaessa kohonnut kuin runsaaseen puoleen IV AK:n elävän voiman määrästä. Kun IV AK hyökkäystä varten keskitti voimistaan noin 2/3 Saimaan kanavan ja Vuoksen välille, muodostui ylivoima suomalaisille paikallisesti ainakin 4-kertaiseksi. Haitallisena tekijänä oli, että 4.D ja 8.D olivat alkuvaiheessa kaksirykmenttisiä ja vailla kevyitä osastojaan.

Tulivoimaa verrattaessa voidaan todeta suhteen kenttätukikistön osalta olleen jokseenkin tasan. Paikallisesti IV AK:lla oli tulivoiman keskittämisellä mahdollisuus saada ylivoima. Hyökkäyksen alkaessa se oli ehkä noin 1½-kertainen.

Elävän voiman ja tulen määrään nähden IV AK:lla ei ollut koko hyökkäyskaistalla etukäteen tarkasteltuna huomattavaa ylivoimaa. Moraalinen ylivoima sillä sen sijaan oli, sillä eversti Y A Järvisen sanoja lainaten ”kyseessä oli ikivanhan suomalaisen maan takaisin ottaminen, suunnilleen joka kahdeksas mies oli siirtolainen ja siis

matkalla kotiinsa, ja selkeällä säällä häämötti Viipurin linnan tuttu rakas hahmo taivasta vasten”.

Kuva 1 Voimasuhteiden vertailu
(19. 8. olleiden voimasuhteiden mukaan)

6. Naapurijoukkojen toiminnan vaikutus

Oli odotettavissa, että II AK aloittaessaan ensin hyökkäyksensä ja saavuttaessaan Vuoksen tulisi muodostamaan vakavan uhkan Länsi-Kannaksella olevien neuvostojoukkojen selustayhteyksille. Syntyvä tilanne ei jäisi siten ilman venäläisten vastatoimenpiteitä. IV AK:n kannalta se merkitsi sitä, että venäläisten voimien ja toiminnan painopiste tulisi muodostumaan Viipurin itäpuolelle. Sen vuoksi hyökkäyksessä oli pyrittävä nopeasti mahdollisimman syväälle, sillä täten estettäisiin venäläisten yritykset ryhmittyä puolustukseen taempiin aseisiin tai siirtyä vastahyökkäykseen. Voimien keskitetyn vaikutuksen aikaansaamiseksi oli pyrittävä mahdollisimman kiinteään yhteisvaikutukseen II AK:n oikean hyökkäyssiiven kanssa.

B IV AK:n HYÖKKÄYSSUUNNITELMA

1. Hyökkäyssuunnitelman kehittyminen

IV AK:n joukkojen keskittämisen jälkeen syntyi alustava suunnitelma, jonka mukaan divisioonien oli valmistauduttava ylittämään valtakunnan raja kohdaltaan, jos venäläiset vetäisivät joukkonsa pois rajan pinnasta. Ensimmäisessä varsinaisessa hyökkäyssuunnitelmassa, joka syntyi kesä—heinäkuun vaihteessa, armeijakunnan päävoimat ajateltiin suunnata Tienhaaran—Juustilan alueelle siten, että ainoastaan 12.D:n hyökkäyssuunta oli Saimaan kanavan itäpuolitse etelään. Suunnitelmasta toteutettiin sen edellyttämä 12.D:n siirto Lauritsalan—Joutsenon—Kansolan alueelle, jossa se sai rintamavastuun.

Suunnitelmaa edelleen kehitettäessä alkoivat divisioonien tavoitteet hahmottua pitemmälle, Tervajoen—Tienhaaran—Kilpeenjoen—Lottolan tasalle. Muodostetun Kev.Pr.T:n käyttöajatuksena oli sen suuntaaminen armeijakunnan reservinä Taliin, mistä sen päävoimat jatkaisivat Viipurista itään ja kaakkoon johtaville yhteyksille tai Viipuriin. Tämä hyökkäyssuunnitelma ei ehtinyt toteuttamisasteelle.

2. IV AK:n tehtävä ja sen merkitys

13. 8. 41 ylipäällikkö antoi IV AK:lle käskyn valmistautua hyökkäämään vasemmalla siivellään päämääränä painaa vastassa olevat vihollisvoimat Vuoksea ja sen länsipuolella olevia järvikapeikkoja vastaan, minkä jälkeen sen tuli olla valmiina etenemään joko kaakkoon tai etelään. II AK:n tehtävänä oli sitä ennen, tuhottuaan Vuoksen itäpuolella olevan vihollisen, saavuttaa Vuoksi Ensosta Pöyläkkälään ja pyrkiä ottamaan sillanpääasema Vuoksen länsirannalla.

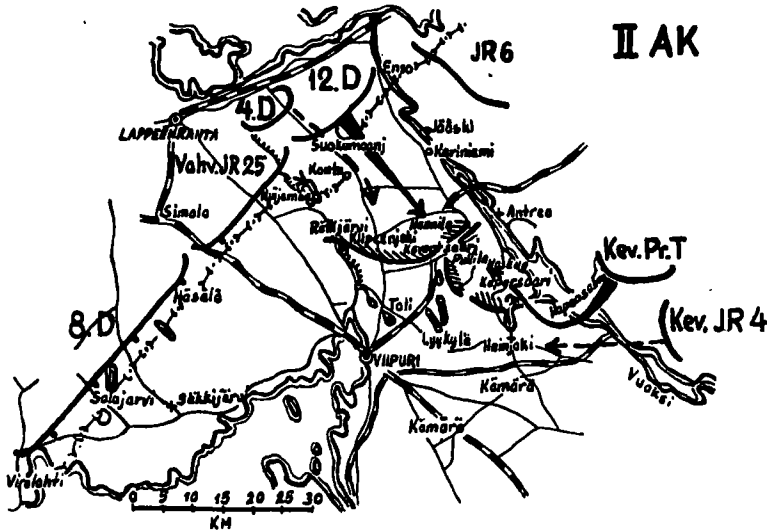
IV AK:n saama tehtävä merkitsi sivustauhkan poistamista vasemmalla hyökkäävän II AK:n oikeaa sivustaa vastaan sekä edullisen lähtöaseman valtaamista IV AK:n vasemman ja II AK:n oikean siiven suuntaamiseksi syvälle vihollisen selustaan, jolloin saataisiin mahdollisuudet sekä Länsi-Kannaksella olevan vihollisen tuhoamiseen että lisävoimien tuonnin estämiseen Karjalan kannakselle. Teh-

tävän onnistumisen edellytyksenä oli, että IV AK pystyisi muissa suunnissa sitomaan vihollisen niin, ettei se kykenisi vetäytymään muodostettavasta pussista ja siten aiheuttamaan pitkäaikaista ja kuluttavaa taistelujen sarjaa.

3. Lopullinen hyökkäyssuunnitelma

a. Elävän voiman suuntaamis- ja käyttöajatus

IV AK:n saama hyökkäystehtävä edellytti lähinnä aikaisemmin laadittujen suunnitelmien tarkistamista ja täydentämistä. Näin syntyneen lopullisen suunnitelman mukaan IV AK:n oli ryhdyttävä lähipäivinä vasemmalla siivellä hyökkäykseen, joka tilanteen kehittymisen mukaan laajennetaan yleishyökkäykseksi. Hyökkäyksen päämääränä oli estää Salmaan kanavan ja Vuoksen välillä olevien vihollisvoimien peräytyminen ja puolustukseen ryhtyminen Suomenvedenpohjan—Vuoksen kapeikkoon. Päämäärään sisältyi myös vihollisvoimien tuhoaminen. Näihin oli pyrittävä suorittamalla läpimurto Suokumaanjärven seudulla ja jatkamalla hyökkäystä no-

Kuva 2 IV AK:n hyökkäyssuunnitelma 19. 8. 41

peasti Suomenvedenpohjan—Vuoksen kapeikkoon. Päähyökkäykseen liittyen Suomenlahden ja Saimaan kanavan välisellä alueella olevat vihollisjoukot oli estettävä vetäytymästä Viipuriin ja Saimaan kanavan itäpuolelle sekä tuhottava. Suomenlahden rannikolla 2.RPr:n oli suojattava IV AK:n oikea sivusta valtaamalla Virolahden saaristo sekä puhdistamalla mantereen rantaviiva armeijakunnan hyökkäyksen edistymisen mukaan ja varmistamalla rannikkoalue. Lisäksi prikaatin tuli aseittensa ampumaetäisyyden puitteissa estää tai rajoittaa vihollisen meriliikennettä.

Yhtymien tehtävät kiteytyivät seuraaviksi:

- 12.D suorittaa läpimurron Suokumaanjärven molemmin puolin ja etenee sen jälkeen nopeasti Hannilan maastoon, josta se on valmiina jatkamaan etelään tai kaakkoon. Eteentyönnettyillä voimilla divisioonan oli vallattava Kavantsaari. Läpimurron jälkeen osilla voimista oli vallattava Konnun maasto ja avattava siellä olevat tiesolmut sekä ryhdyttävä yhteistoiminnassa Enson alueella olevan Vahv.JR6:n kanssa Kurmanpohjan—Kärinmäen—Jääsken—Enson alueen puhdistamiseen vihollisesta.
- Kev.Pr.T, jolle Os. Kanerva oli alistettu, valtaa Vuoksen yli Hopeasalmen—Kuparsaaren kautta hyökäten Kuukaupin—Pulialan—Noskuan maaston ja varmistaa Kääntymän ja Näätäjän suuntiin. Tarkoitus oli alistaa prikaati II AK:lle Vuoksen ylimenon ajaksi. Tavoitteen saavuttamisen jälkeen Kev.Pr.T ajateltiin suunnata 12.D:aa vastassa olevien vihollisvoimien selustayhteyksille.
- Armeijakunnan reserviksi suunniteltiin irrotettavaksi 4.D:n pääosa, JR 25:n jäädessä vahvennettuna puolustukseen 4.D:n lohkolle suoraan armeijakunnan johtoon. 4.D:n tehtäväksi tuli Partalan—Saarnialan—Kähäriän—Kansolan alueella olla valmiina suuntaamaan päävoimansa 12.D:n murtoaukon kautta Kilpeenjoelle. Täältä armeijakunnan esikunta suunnitteli sitä käytettäväksi ensisijaisesti 12.D:n hyökkäyksen jatkamiseen sen mahdollisesti tyrehtyessä.

Suunnitelman mukaan Suomenlahden ja Saimaan kanavan välillä olevien joukkojen oli toistaiseksi jäätävä puolustukseen. Vahv.JR

25:n tuli kuitenkin valmistautua kaikilla irtisaatavilla voimillaan yhtymään hyökkäykseen molemmiin puolin Salmaan kanavaa ja etenemään Rättijärven luoteispään tasalle. 8.D:n hyökkäykseen liittyminen jätettiin myöhemmän suunnitelman varaan. Vihollisen harhauttamiseksi divisioonan oli kuitenkin suoritettava väkivaltaista tiedustelua.

Hyökkäysvalmistelut oli kakkien joukkojen suoritettava 21. 8. aamuun mennessä. Hyökkäyksen alkamispäivä jäi vielä PM:n uuden käskyn varaan.

b. Tulivoiman käyttöajatus

Hyökkäyksen tukemiseksi suunniteltiin voimakas kenttätykistö-tulen painopiste 12.D:n kaistalle. 12.D sai käyttöönsä tulivalmistelun ajaksi oman kenttätykistönsä lisäksi armeijakunnan ja 4.D:n tykistön yhtä linnoituspatteria lukuunottamatta. Tulivalmisteluun piti osallistua kaikkiaan 12 patteristoa ja 8 linnoitus- ja LK-patteria eli 4/5 armeijakunnalla olleesta tykistöstä.

Hyökkäyksen liikkeellesaamiseksi suunniteltiin ammuttavaksi noin 30 min:n tulivalmistelu, joka keskittyi pääasiassa 12.D:n murtokohtaan ja sen välittömään läheisyyteen. Vihollispesäkkeiden järjestelmällisen tuhoamisen 12.D oli aloittanut jo 16. 7.

C. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

1. Voimien suuntaamisajatus

IV AK:n hyökkäyssuunnitelmassa 12.D:n suuntaaminen pitkällä tavoitteella lähelle Vuoksea ja sen tukeminen suuntaamalla osia Vuoksen itäpuolelta osoittavat selvää päämäärää ottaa nopeasti haltuun ratkaiseva Suomenvedenpohjan—Vuoksen kapeikko. Aloittamalla hyökkäys verrattain vaikeakulkuisessa maastossa pyrittiin ilmeisesti varmaan ja nopeaan vihollisen puolustusaseman läpäisemiseen. Konnun alueen valtaaminen rintaman suunnassa olisi avannut heti hyvän tieyhteyden, mutta se ei näyttänyt mahdolliselta vihollisen runsaisiin sulutteisiin perustuvan vahvan puolustuksen takia.

Muuten selväpöirteisessä ja sängen kaukonäköisessä hyökkäys-suunnitelmassa voidaan reservin, 4.D:n, suuntaamisesta esittää eriäviä mielipiteitä. Jos se ajateltiin suunnattavaksi jatkamaan 12.D:n tyrehtyvää hyökkäystä, niin Kilpeenjoki ei tunnu sopivimmalta suunnalta. Vaikka ajateltaisiin, että venäläiset jäisivät puolustukseen Viipurin länsipuolelle, eivät he todennäköisesti jättäisi käyttämättä hyväkseen Suomenvedenpohjan — Vuoksen kapeikkoa estäessään suomalaisten saarroitusyritykset. Ja mitä lähemmäksi Viipuria painopiste suunnattaisiin, sitä tiukempaa vastarinta olisi. Hyökkäyksen hidastuminen antaisi siten alkaa venäläisille ryhtyä suunnitelmallisiin vastatoimenpiteisiin. 4.D:n eteneminen lähempänä Vuoksea olisi tuntunut luonnollisemmalla, jotta 12.D:n ja Kev.Pr.T:n hyökkäyksellä saatavaa tilaa käytettäisiin hyväksi ja vasen sivusta voitaisiin nojata Vuokseen sekä vasemmalla etenevän II AK:n oikeaan sivustaan. Ryhmitys olisi kyllä mahdollistanut 4.D:n suuntaamisen Vuoksen länsirantaa.

Kun sivustojen puhdistaminen suunniteltiin 12.D:n tehtäväksi, oli otettava huomioon myös se mahdollisuus, että 4.D:aa jouduttaisiin käyttämään jo verrattain alkaisessa vaiheessa. Painopisteajatuksen olisi pitänyt säilyä siinäkin tapauksessa, kun pyrittiin vihollisen tuhoamiseen. Armeijakunnan esikuntapäällikkö ja operatiivisen osaston päällikkö ovat maininneet, että armeijakunnan komentaja pelkäsi erityisesti Viipurin suuntaa. Tämä selittää osaksi ajatuksen 4.D:n suuntaamisesta Kilpeenjoelle. Mutta suunnitelma sisälsi siten jo siemenen voimien suuntautumiseen liiaksi Viipuriin, mikä ilmeisesti ei ollut tarkoitus.

IV AK:n saama tehtävä ei edellyttänyt vielä hyökkäykseen ryhtymistä muualla kuin vasemmalla sivellä. Kun 8.D:n tulevassa hyökkäyssuunnassa tavoitteeksi oli hahmottumassa Viipuri ja sinne johti vain kapea kannas ja kun vihollisen painopisteen voitiin otaksua IV AK:n painopistesuunnan ja II AK:n hyökkäyksen takia muodostuvan Viipurin itäpuolelle, ei Viipurinlahtea olisi pitänyt nähdä niin voittamattomana esteenä, ettei sitä edes mahdollisuutena otettu huomioon. Näin kuitenkin kävi, ja ylimenotoiminnan vaatimat valmistelut kaluston varaamiseen jäivät suorittamatta.

2. Voimien käyttöajatus

Hyökkäyksen turvaamiseksi armeijakunnan johto suoritti rohkean voimien keskittämisen. Vaikka vihollisen suurisuuntaisia hyökkäyksiä Salmaan kanavan länsipuolella ei ollutkaan odotettavissa, jäi keskelle ja oikealle sivelle runsaasti puolustettavaa lohkoa voimien määrään nähden. Näillä oli myös suoritettava aktiivista toimintaa ja valmistauduttava liittymään hyökkäykseen.

Tarkasteltaessa suunnitelmaa Kev.Pr.T:n käyttämiseksi Kuparsaaren suunnasta voidaan esittää kysymys, oliko se oikea joukko siihen tehtävään. Jos pyrittiin käyttämään hyväksi sen nopeutta, niin tuskin sen saamassa ensimmäisessä tehtävässä nopeus erityisemmin olisi päässyt oikeuksiinsa. Kuparsaaresta Kuukauppiin ja Pullilaan on matkaa noin 15 km. Jos vihollinen olisi jättänyt tiet tällä suunnalla tyhjiksi, olisi tehtävä tullut suoritetuksi nopeasti. Vuoksen länsipuolella kulkeva tie oli kuitenkin tarpeen Ensossa ja Jääskessä vielä olevalle viholliselle, ja lisäksi II AK uhkasi myös venäläisten selustayhteyksiä. Taisteluihin joutuminen tuntui siten ilmeiseltä. Tällöin polkupyörämiehen nopeus ei olisi ollut yhtään jalkaväkimiehen nopeutta suurempi. Kev.Pr.T:n irrottamista jatkotehtävää varten tuskin voitiin ajatella ennen yhteyden saavuttamista 12.D:aan. Näin ollen Kev.Pr.T:n tehtävä olisi voitu antaa jollekin jalkaväkiosastolle ja prikaati olisi ollut käytettävissä mahdollisuuksien avautuessa halutulla tavalla. Prikaatin siirrossa osoittama nopeus olisi voitu korvata kuljettamalla jalkaväkiosasto autoilla, mihin armeijakunnalla tuntuu olleen mahdollisuuksia. Kun on esitetty, että II AK:n kaistan tiestö olisi asettanut esteitä autokuljetusten suorittamiselle, voidaan todeta, että mahdolliset vaikeudet olisivat ehkä olleet voitettavissa. Saatiinhan Kev.Pr.T:n moottoroitu patteristo ja tykkikomppania siirretyksi prikaatin mukana.

Tulivoiman keskittäminen 12.D:n kaistalle osoitti selvää pyrkimystä nopeaan ja vaikuttavaan ratkaisuun. Tulivalmisteluun suunniteltu tykistö oli määrältään silloisissa oloissamme huomattavan suuri. Tulenkäytön suunnittelu näytti myös takaavan varman alkumenestyksen.

Johdonmukaisena seurauksena voimien keskitetystä käytöstä oli myös nähtävissä aselajien toiminnan keskittyminen painopistesuunnan hyökkäyksen tukemiseen.

II HYÖKKÄYKSEN SUORITUS

A HYÖKKÄYKSEN VALMISTELU

1. IV AK:n hyökkäyskäsky ja sitä edeltäneet valmistelutoimenpiteet

Ylipäällikön 13. 8. antaman hyökkäyksenvalmistautumiskäskyn nojalla tarkistettu hyökkäyssuunnitelma käskytettiin joukolla 19. 8. Hyökkäyssuunnitelman edellyttämää 4.D:n ryhmistysmuutosta oli ryhdytty suorittamaan jo ennen PM:n käskyn saapumista.

Valmistelut kyettiin armeijakunnan johdon käsityksen mukaan suorittamaan 21. 8. mennessä, minkä vuoksi kenraaliluutnantti Oesch esitti 20. 8. hyökkäyksen aloitettavaksi 21. 8. aamulla. Tykistö tarkastaja, kenraaliluutnantti V Nenonen, joka oli IV AK:ssa tarkastamassa hyökkäysvalmisteluja, esitti hyökkäyksen aloitettavaksi 22. 8. aamulla, jotta tykistö varmasti olisi valmis. Ylipäällikkö määräsi hyökkäyksen alkamisajan tykistöntarkastajan esityksen mukaisesti.

2. Tilanteen kehittyminen II AK:n kaistalla ja sen vaikutus IV AK:n hyökkäysvalmisteluihin

II AK:n hyökkäyksen kehityttyä Vuoksen itäpuolella murroksi 8. 8. mennessä IV AKE pyysi PM:lta lupaa yhtyä II AK:n hyökkäykseen Vuoksen länsipuolitse. PM ei kuitenkaan suostunut pyyntöön. Sen sijaan IV AK joutui luovuttamaan Kev.JR 4:n, joka allistettiin 8. 8. Inkillässä II AK:lle.

Kun II AK:n hyökkäys 12. 8. mennessä oli edennyt Koljolaan ja lähestyi Antreaa, IV AKE esitti jälleen liittymistä vasemmalla siivellä hyökkäykseen. PM ei katsonut kuitenkaan ajankohtaa vielä tilanteen kannalta sopivaksi ja lykkäsi tämänkin suunnitelman toimeenpanon myöhemmäksi, mutta antoi seuraavana päivänä kuitenkin valmistautumiskäskyn.

Kun näytti ilmeiseltä, ettei Enson alueella oleva Vahv.JR 6 kykenisi ilman suuria tappioita valtaamaan selustaan jäämässä olevia

Ensoa ja Jääskeä, PM suunnitteli, että osa IV AK:n voimista irrotettaisiin vapauttamaan se divisioonansa yhteyteen. Tämä olisi tuntuvasti heikentänyt IV AK:n hyökkäysmahdollisuuksia, minkä vuoksi IV AK:n komentaja esitti, että armeijakunta aloittaisi hyökkäyksensä, jolloin Vahv.JR 6:ta vastassa oleva vihollinen tulisi saarretuksi. PM ratkaisi asian siten, että Vahv.JR 6 alistettiin Enson ja Jääsken valtaukseseen saakka IV AK:lle. Nyt IV AKE esitti, että Kev.Pr.T, Os. Kanervalla vahvennettuna, siirrettäisiin Vuoksen itäpuolelle Hopeasalmelle, mistä se hyökkäisi IV AK:n suunnitelman mukaisesti. Edelleen IV AKE esitti, että Kev.JR 4 suunnattaisiin sopivassa tilaisuudessa IV AK:n kaistalle ja sen johtoon. Kev.Pr.T:ta koskevan esityksen PM hyväksyi ja ilmoitti Kev.JR 4:n alistamisen IV AK:lle olevan todennäköisen.

Kev.Pr.T:n etummaisemat osat ylittivät 19. 8. illalla II AK:lle alistettuna Hopeasalmen ja aloittivat 18.D:n osien vaihtamisen. Hyökkäyksen se aloitti 20. 8. aamulla, mutta vihollisen vastarinnan takia eteneminen saatiin käyntiin vasta iltapäivällä prikaatin päävoimien ehdittyä mukaan. Kuparsaari vallattiin 21. 8. aamulla, mutta Suur-suon tienhaara jäi valtaamatta päivän aikana vihollisen puolustautuessa sitkeästi.

B VENÄLAISTEN IRTAUTUMINEN, TAKAA-AJO JA KOSKETUKSEN OTTAMINEN 21. 8.

1. Venäläisten irtautuminen

Länsi-Kannaksella tapahtumat ehtivät IV AK:n suunnitelmien edelle. Yön 20./21. 8. aikana vihollinen oli tavallista aktiivisempi IV AK:n kaistalla.

21. 8. aamulla saatiin selviä viitteitä siitä, mitä IV AKE jo jonkin aikaa oli odottanut. Vihollinen oli irtautumassa. Sotavanki- ja asiakirjatietojen perusteella voitiin myöhemmin päätellä, että venäläiset viimeistään 20. 8. ryhtyivät valmistelemaan irtautumistaan. Heidän tarkoituksenaan lienee ollut vetäytyä uuteen puolustusasemaan Äyräpäänjärven — Muolaanjärven — Leipäsuon — Summan — Karhulan — Rokkalan tasalle, missä oli jonkin verran tehty lin-

noitustöitä. Sitä ennen kuitenkin suomalaisten hyökkäys oli pysäytettävä Vuoksen — Kääntymän — Kilpeenjoen — Rättijärven — Nurmin — Vahvialan — Tervajoen linjalla, samalla kun päävoimat keskitettäisiin Kämärän — Tammisuon alueelle vastahyökkäystä varten, jolla lyötäisiin Vuoksen yli hyökänneet suomalaisjoukot takaisin.

Vetäytyminen alkoi IV AK:n kaistalla 21. 8. kuluessa paitsi vasemmalla siivellä, missä 115.D:n Vuoksen itäpuolella olevat päävoimat lähtivät Nikkeelle 20. 8. ja länsipuoliset osat seuraavana yönä. Venäläiset saivat sen suorittaa, pieniä jälkijoukkoja lukuunottamatta, joutumatta kosketukseen IV AK:n joukkojen kanssa.

2. IV AK:n hyökkäyksen aloittaminen

Saatuun 21. 8. aamulla tiedon tehdyistä havainnoista IV AK:n komentaja tiedusteli päämajoitusmestarilta, oliko ylipäällikköllä mahdollisesti ohjeita muuttuneen tilanteen johdosta, jonka välttämänä seurauksena olisi 22. 8. alkavaksi määrätyn hyökkäyksen siirtyminen päivää aikaisemmaksi. PM:n Op.-os:n sotapäiväkirja mainitsee päämajoitusmestarin vastanneen, että eteneminen on heti aloitettava, jos vihollinen pyrkii irtautumaan, muussa tapauksessa on pidettävä kiinni määräajasta.

Huomatessaan vihollisen olevan luistamassa pois käsistä armeijakunnan johto ryhtyi suuntaamaan Kev.JR 4:ää ja Kev.Pr.T:ta nopeasti vihollisen selustayhteyksille. PM:lle esitettiin, että Kev.JR 4, jolle II AK oli antanut alkuperäisestä suunnitelmasta poikkeavia tehtäviä, määrättäisiin kiireesti yhtelstoimintaan Kev.Pr.T:n kanssa ja suunnattaisiin hyödyttämään IV AK:n alkamaa hyökkäystä. Kev.Pr.T:n tehtävää esitettiin muutettavaksi siten, että prikaati suunnattaisiin päävoimin Kuparsaaresta lounaaseen eikä luoteeseen häiritsemään tehokkaasti vihollista sen vetäytymistellä Viipurista kaakkoon ja etelään. Kev.Pr.T:n tehtävän muuttamiseen PM suostui sekä alisti 21. 8. Kev.JR 4:n Kev.Pr.T:lle.

Se, että IV AKE otti 21. 8. aamulla yhteyden PM:aan ennen hyökkäyksen aloittamista, on aiheuttanut jälkepäin arvostelua, missä IV AKE:aa ja 12.DE:aa syytetään epäroinnista. On kuitenkin syytä

muistaa, että IV AKE teki useita esityksiä hyökkäyksen aikaisemmasta aloittamisesta, viimeksi 20. 8., jotka PM kuitenkin hylkäsi ilmeisesti tahdittaakseen IV AK:n hyökkäyksen II AK:n hyökkäyksen kanssa. On näin ollen luonnollista, että hyökkäyksen aloittamiseen hankittiin PM:n suostumus. Ennen sitä armeijakunnan johto jo aamulla antoi joukoille käskyn tiedustelun tehostamisesta ja kosketuksen säilyttämisestä. 12.D ja Vahv.JR 6 aloittivat varsinaisen etenemisen 21. 8. klo 10.10, mitä on pidettävä verrattain nopeana liikkeellelähtönä yllättävässä tapauksessa ja ottaen huomioon, että 12.D oli vielä osittain puolustusryhmityksessä. Ratkaisevasta virheestä tai epäröinnistä ei enää voinut olla kysymys, sillä sotahistoria tuskin tuntee esimerkkiä, missä irtautuminen ei olisi onnistunut, ellei hyökkäys ole ollut käynnissä. Irtautumisen estämiseksi IV AK:n hyökkäys olisi pitänyt suorittaa vähintään kolme vuorokautta suunniteltua aikaisemmin. Ettei näin tapahtunut, se ei ollut IV AKE:n eikä 12.D:n syytä.

3. Takaa-ajo ja kosketuksen ottaminen armeijakunnan vasemmalla siivellä 21.—22. 8.

Suokumaanjärven ja Vuoksen välillä 12.D:n hyökkäys pääsi alkaamaan suoraan takaa-ajona. Iltaan mennessä divisioonan etummaisot osat olivat päässeet tavoitteeseen Hannilassa ja Seitsolassa. Divisioonan kaistan oikean siiven rykmentti (JR 47) kohtasi tiukkaa vastarintaa alusta alkaen, mutta illalla sekin oli saanut vallatuksi venäläisten puolustusaseman tukikohdat. Kaikkialla todettiin runsaasti sulutteita, jotka hidastivat etenemistä. Vahv.JR 6 oli vallannut puoleen päivään mennessä Enson ja iltapäivällä Jääskén.

Illalla 21. 8. armeijakunnan komentaja antoi 12.D:lle käskyn ryhtyä varhain seuraavana aamuna takaa-ajoon, vallata lujasti varustettu Konnun kylä ja Näverin tienhaara. Pääsuunniksi määrättiin Kontu — Ihantala ja Lokkarila — Kavantsaari, tavoitteena Ihantala — Kavantsaari. 12.D:n voimia tuli täten suunnatuksi Ihantalan suuntaan, mikä ei alkuperäisen suunnitelman mukaan ollut tarkoitus. Tähän vaikutti ilmeisesti pyrkimys siirtyä mahdollisimman nopeasti takaa-ajoon ja kosketuksen säilyttämiseen, mihin 4.D:n voimia ei olisi saatu riittävän nopeasti.

Yöllä 21./22. 8. ja seuranneen päivän aikana tapahtumat kehittyivät nopeasti 12.D:n kaistalla. Varhaisesta aamuyöstä hyökkäystä jatkettaessa vallattiin lyhyen taistelun jälkeen Viskarin kylä, mistä kevyiden joukkojen (Kev.Os.1) osia suunnattiin Pullilaan ja sieltä edelleen Kavantsaareen sekä osia Noskuanselän itäpuolelle. Aamupäivällä oli katkaistu Antreasta Viipuriin johtava rautatie ja maantie Kavantsaareessa sekä saatu sen eteläpuolella myöhään illalla yhteys Kev.Pr.T:n osiin. Oikealla siivellä oli päästy iltaan mennessä Sydänmaan ja Kilpeenjoen kyläaukeamien eteen. Vastassa todettiin olevan puolustusvalmiin vihollisen kenttälinnoitetussa asemassa. Sentähden täällä oli ryhdyttävä valmistelemaan tykistön tukemaa hyökkäystä. Lottolasta toisen portaan joukkoja (JR 26) siirrettiin Kavantsaaren suuntaan. Etummaisat osat saapuivat sinne iltaan mennessä. Vuoksen länsirannalla edenneet joukot pääsivät ilman sanottavaa vastusta Kääntymälle, missä ne saivat yhteyden Kev.Pr.T:een. Reservinä olleen rykmenttinsä (JR 3) 12.D:n komentaja käski siirtymään Hannilaan, jonne se saapui puoliyöhön mennessä.

Kahden päivän etenemisen jälkeen 12.D oli päässyt Suomenvedenpohjan — Vuoksen kapelkon pohjoisosaan. Voimistaan sillä oli käytettävissä alkuperäiseen painopistesuuntaan muut, paitsi Kilpeenjoelle joutunut rykmentti (JR 47) ja sen avustamiseksi käännetty pataljoona. Divisioonalla oli siten hyvät edellytykset tehtävän jatkamiseen vasemmalla siivellä.

22. 8. iltapäivällä IV AK:n johto sai II AKE:lta tietää Kev.Pr.T:n savuttaneen klo 14.30 Näätälän vesistölinjan ja Lyykylän. Se ei siten ollutkaan suuntautumassa Viipurista kaakkoon ja etelään johtaville yhteyksille. Armeijakunnan johto otti yhteyden PM:aan ja esitti, että Kev.Pr.T alistettaisiin takaisin IV AK:lle, joka suuntaisi sen Viipurista kaakkoon ja Kämärälle johtavien teiden katkaisemiseksi. PM hyväksyi esityksen, mutta määräsi johtosuhteen muutoksen astumaan voimaan vasta seuraavana päivänä klo 12.00.

Kev.Pr.T:n komentajalle yritettiin radiolla välittää käsky suuntautua Kaukjärven — Muolaanjärven kannakselle ja katkaista Viipurista etelään ja kaakkoon johtavat tiet. Yhteyttä ei kuitenkaan monista yrityksistä huolimatta saatu.

4. 8.D:n ja Vahv. JR 25:n liittyminen hyökkäykseen

8.D:n kaistalla huomattiin 22. 8. aamuyöllä vihollisen jättäneen puolustusasemansa. Takaa-ajo alkoi koko kaistan leveydellä pataljoonittain armeijakunnan komentajan hyväksymän suunnitelman mukaisesti. Tiedusteluosastot työntyivät päivän aikana Vilajoen, Nisalahden ja Tervajoen kylän maastoon.

Vahv. JR 25:n kaistalla vihollisen irtautuminen todettiin vasta 22. 8. aamun valjettua. Joukot saivat heti etenemiskäskyn, ja päivän kuluessa saavutettiin Kananojan — Pällin tasa. Pällissä vihollisen todettiin ryhmittyneen puolustukseen.

5. IV AK:n suunnitelma 22. 8. takaa-ajon jatkamiseksi

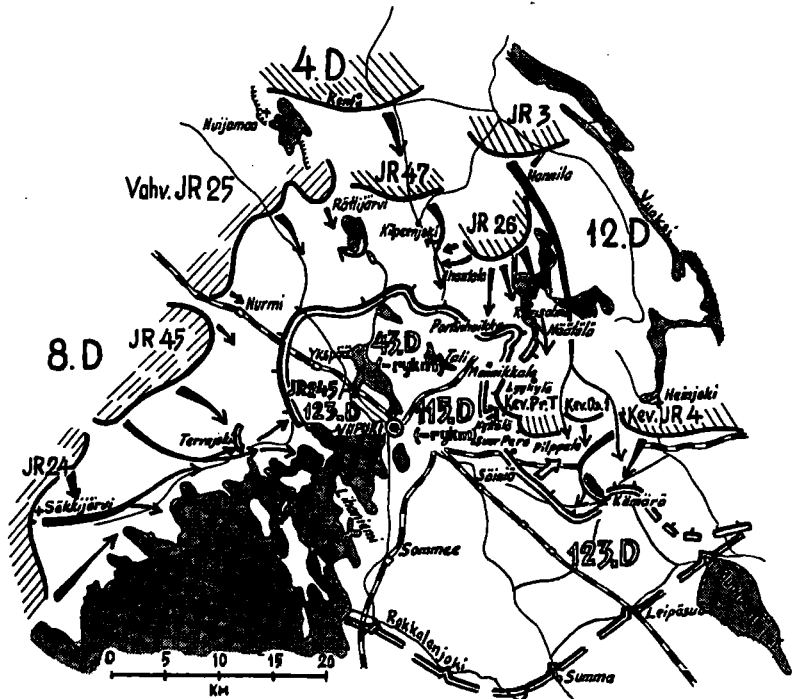
Armeijakunnan painopistesuunnassa 12.D oli 22. 8. saavuttamassa tavoitteensa, ja muilla kaistoilla jatkettiin etenemistä sanottavasti vastarintaa kohtaamatta. Suunnitelmaa nyt edelleen kehitetäessä 12.D sai tehtäväkseen jatkaa hyökkäystä etelään ja avata vastassa olevat kapeikat Suomenvedenpohjan ja Noskuanselän välillä. 8.D:n oli jatkettava etenemistä suunnitelmansa mukaisesti Viipurinlahden luoteisrannan saavuttamiseksi. Vahv.JR 25:n tuli saavuttaa Salmaan kanavan länsipuolitse edeten Tienhaaran ja Juustilan tiesolmut. Reservinä ollut 4.D suunnattiin myös eteenpäin. Sen oli siirryttävä pääosin Pihkalanjärven — Ihantalan suuntaan ja osin Lottolan — Kavantsaaren suuntaan sen jälkeen, kun tiet olivat vapautuneet 12.D:n joukoista.

C VIHOLLISEN SAARROSTAMINEN 23.—27. 8.

1. IV AK:n tilanteen kehittyminen 23. 8.

Kilpeenjoelle edennyt JR 47 joutui 23. 8. lujaan taisteluun sen omistamisesta. Idästä ja etelästä suoritettulla saarrostavalla hyökkäyksellä se sai kuitenkin Kilpeenjoen haltuunsa ja saman tien valittiin Ihantala. Kun tie oli saatu avatuksi, armeijakunnan komentaja suuntasi 4.D:n 12.D:n länsipuolelle, jotta 12.D:n voimia voitiin ryhtyä siirtämään vasemmalle sivelle, mistä ne pyrittiin suuntaamaan ratkaisua varten.

Kysyä voidaan, eikä armeijakunnan reserviä olisi voitu suunnata vasemmalle siivelle, kun pyrittiin ratkaisuun. Armeijakunnan komentaja halusi kuitenkin 4.D:lla täyttää aukon, joka oli syntymässä Vahv.JR 25:n ja 12.D:n välin. Lisäksi hän halusi säilyttää 12.D:n painopistesuunnassa, koska sen komentaja oli tunnettu reippaasta hyökkäyshengestään. 4.D:ssa olivat sekä komentaja että esikunta-päällikkö hiljaisia miehiä, joiden toiminta vaati esimiehen asiaan puuttumista aktiivisuuden saamiseksi. Sen vuoksi 4.D:lle tehtävä annettiin lyhyemmällä tavoitteella. Lisäksi tähän vaikutti tiestön vähyyks — aluksi oli käytössä vain kaksi tietä — ja sen huono kunto sekä 12.D:n joukkojen suuntautuminen. 1)

Kuva 3 Tilanteen kehittyminen 23. 8. 41

1) Ev V Nihtilä Suomen Sotatieteellisen Seuran kuukausikokouksessa 3. 5. 1960.

Mitä tulee tarkoitukseen täyttää 12.D:n ja JR 25:n väliin synty-
mässä ollut aukko, ei se ehdottomasti olisi edellyttänyt 4.D:n käyt-
tämistä siihen. Kun 12.D:n oikea sivusta oli venynyt odottamatto-
masti länteen ja sen voimia alkoi sitoutua yhä enemmän sinne, olisi
vapaa 4.D ehkä ollut nopeimmin suunnattavissa armeijakunnan pai-
nopistesuuntaan Vuoksen länsirantaa etelään. Jos 4.D:n mahdolli-
nen käyttö myös kaistan itäosalla olisi ajoissa nähty, olisi siirtoon
tarvittava tiestö liikenteen järjestelyin pitänyt voida vapauttaa.
Esiintyneet vaikeudet johtuivat ilmeisesti osittain siitä, että armei-
jakunnan esikunta oli jättänyt divisioonille liian suuren vastuun
liikenteen ohjauksessa. Siihen viittaa 4.D:n saama tehtävä siirtyä
eteenpäin sitä mukaa kuin tie vapautuu 12.D:lta. Tien Lottola —
Kääntymä — Heinjoki suunnassa 12.D:n voimia oli vähiten, koska
sen joukkojen pääosa oli Ihantalan ja Noskuanselän välillä. Viholli-
sen vastus oli Noskuanselän itäpuolella heikoin, eikä tiekään ollut
juuri huonompi kuin vahvasti sulutettu Kilpeenjoen — Ihantalan
tie. (Katso kuvaa 3.) Asia on toinen, jos pelkästään henkilökysymys-
ten katsottiin vaikuttavan ratkaisevasti reservin käyttöön. Nyt teh-
ty ratkaisu aiheutti sen, että 12.D sai taistelusta irrottamansa ryk-
mentin vasemman siiven taisteluihin vasta lähes 3 vrk:n kuluttua
ja armeijakunnan reservi alkoi sitoutua taisteluihin ratkaisutaiste-
lujen ollessa vielä edessä.

12.D:n komentaja päätti 23. 8. suunnata voimansa siten, että
Kev.JR 4 edettyään Heinjoelta Kämärälle jatkaa Säiniölle. Reser-
vistä (JR 3) tuli suunnata pataljoona divisioonan kevyen osaston
jäljessä Piippulaan ja pataljoona Heinjoen kautta Kämärän ase-
malle. Divisionan komentajalle jäi siten yksi pataljoona reserviksi.
Yhden rykmentin (JR 26) oli marssittava Näätalästä joko Viipuriin
tai Piippulan suuntaan.

12.D ei kyennyt suunnitelmaansa sellaisenaan toteuttamaan, sil-
lä Kev.Pr.T ei ollut suuntautunut odotetulla tavalla. Klo 8.15 IV
AKE sai II AKE:sta tietää Kev.Pr.T:n olevan Mannikkalassa ja jat-
kavan Kyttälän suuntaan. Suunta oli Viipurin itäpuolelle, mutta
prikaati oli IV AKE:n mielestä liian lähellä Viipuria. 18.D oli yöllä
saanut välitetyksi sille käskyn suuntautua Lyykylästä Suur-Perolle
ja Vääräkoskelle, mutta Kev.Pr.T:n komentaja oli päättänyt suo-

rittää 18.D:n komentajalta ensin saamansa tehtävän, joka tähtäsi Viipurin valloittamiseen. Klo 14.00 Kev.Pr.T aloitti hyökkäyksen Perojokilinjalle.

Hyökkäys pysähtyi pian Perojen aukeilla vihollisen aloitettua vastahyökkäyksensä. Prikaati sitoutui nyt vaikeisiin torjuntataisteluihin. JR 26 ei myöskään kyennyt vapauttamaan sen joukkoja Mannikkalasta, kuten olisi pitänyt. Päinvastoin se joutui kääntämään voimiaan Kev.Pr.T:n avuksi.

Kev.Pr.T:n yhteistoiminnasta Kev.JR 4:n kanssa ei näin ollen tullut myöskään mitään. Saavuttuaan 22. 8. illalla Heinjolle Kev.JR 4 hyökkäsi Kämärjärven molemmin puolin päivän valjetessa. Vihollisen vastus oli erittäin sitkeä, mutta Kämärän kylä ja tienhaara vallattiin iltaan mennessä.

8.D kohtasi 23. 8. voimakasta vastarintaa vain Tervajoella. Iltaan mennessä se oli edennyt linjalle Tervajoki — Löytöjärvi — Koskela. Myöhemmin illalla vihollisen todettiin irtautuneen kautta linjan, minkä vuoksi 8.D suuntasi yhden rykmentin (JR 45) päävoimat Rakkolanjoen suunnassa Suomenvedenpohjan — Rapattilan — Sahalan tasalle.

Vahv.JR 25 ei 23. 8. päässyt sanottavasti etenemään. Se sai haltuunsa Rättijärven sulun ja pääsi etenemään Rättijärven — Mustajärven kannaksen läpi. Seuraavan yön aikana vihollinen vetäytyi Rättijärven maastosta, jolloin etenemistä päästiin taas jatkamaan.

2. IV AK:n suunnitelma 23. 8. takaa-ajon jatkamiseksi

Armeijakunnan johto ryhtyi nyt suuntaamaan Viipuria kohti siirtymässä olevaa painopistettä enemmän itään. Se esitti PM:lle 23. 8., että sen tehtäväksi määrättäisiin Viipurista kaakkoon ja etelään johtavien teiden katkaiseminen sekä hyökkäyksen jatkaminen Muolaanjärven lounaispuolitse kaakkoa kohti. PM antoi 23. 8. klo 18.00 käskyn, jossa IV AKE:n esittämä tehtävä vahvistettiin. Hyökkäyksen jatkosuunnaksi käskettiin Uudenkirkon suunta. II AK:n joka oli saapumassa Muolaanjärven — Äyräpäänjärven kannakselle, tehtäväksi tuli Muolaanjärven — Vuoksen järvikannasten valtaaminen ja hyökkäyksen jatkaminen Kivennavan suuntaan. IV AK:n ja II AK:n välirajaksi määrättiin Vuoksi — Muolaanjärvi — Suulajärvi.

12.D, jolle Kev.Pr.T vahvennuksineen 24. 8. klo 6.00 allstettiin, päätettiin nyt suunnata linjan Syvälahti — Näätälänjärvi — Huu-molan pysäkki itäpuolelta Kaukjärven — Muolaanjärven kannak-selle ja sen keveiden voimien tiedustelu Uudenkirkon suuntaan. 4.D:n oli ryhdyttävä etenemään Viipuria kohti kaupungin saartamiseksi idästä, kaakosta ja etelästä. Vahv.JR 25:n oli edettävä linjalle Suo-menvedenpohja — Salmaan kanava — Juustila, ja tultaisiin se myö-hemmin alistamaan 4.D:lle. 8.D:n, jonka lähettämät partiot myö-hään 23. 8. illalla olivat todenneet rannikon Viipurinlahden pohju-kassa vastapäätä Lihaniemeä vapaaksi vihollisista, tuli valmistau-tua siirtymään Viipurinlahden yli, jota varten sen oli hankittava sillanpääasema.

Suunnitelma oli selvä ja suureen ratkaisuun pyrkivä. Tarkoituk-sena oli sulkea vihollinen kaksinkertaiseen saartorenkaiseen, jossa sisemmän renkaan muodostaa 4.D ja ulomman 12.D ja 8.D. Samalla oli tarkoitus suunnata 12.D:n voimia yhteistoiminnassa II AK:n voi-mien kanssa syväälle Etelä-Kannakselle. Kun vihollisesta saadut tie-dot osoittivat Viipurinlahden kaakkoisrannan olevan melkein tyhjän, ei Viipurinlahti enää näyttänyt ylipääsemättömältä esteeltä.

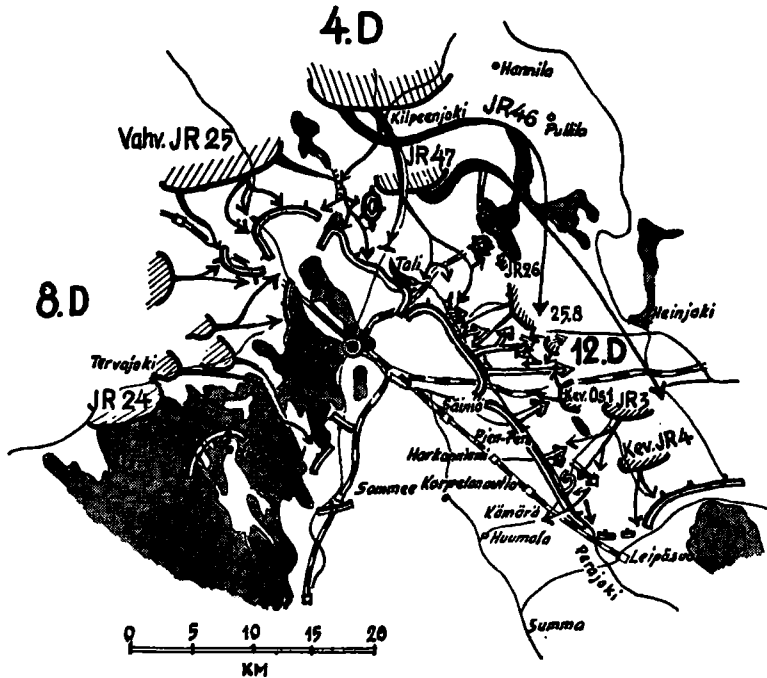
3. Venäläisten vastatoimenpiteet 23.—25. 8.

Venäläisillä oli myös oma suunnitelmansa, joka selvisi näiden suorittamista operaatioista ja osaksi vankien kertomuksista ja joka ei ollut IV AK:n ennakoarvelun mukainen. He päättivät toteut-taa 24. 8. aloitettavaksi suunnitellun suurisuuntaisen vastahyökkäyk-sen, jonka Kev.Pr.T:n hyökkäys laukaisi liikkeelle kuitenkin jo 23. 8.

Aamuhämärissä 24. 8. vihollisen hyökkäys laajeni täyteen voi-maansa. Kev.Pr.T:n puolustus alkoi vähitellen horjua Mannikkalan ja Suur-Peron välillä. Mannikkalan eteläpuolelta venäläisiä tun-keutui aina Karisalmelle asti, missä niiden tuhoamista kesti 26. 8. saakka. Kev.Pr.T:n keskustassa olevat joukot venäläiset pakottivat vetäytymään Lyykylään asti. Samanaikaisesti venäläiset aloittivat voimakkaan hyökkäyksen Pien-Peron suunnasta Kämäränjärven ete-läpuolelle ja Vääränkoskelta Pilppulaan, jonka he valtasivat. Myös Kämärän asemalta venäläiset hyökkäsivät Kämärän kylän suuntaan.

Vastahyökkäykseen osallistui 115.D ja 123.D:n pääosat voimakkaan tykistön ja kranaatinheittimistön tukemana. Venäläisillä oli siten huomattava paikallinen ylivoima, mutta suomalaisten onneksi voimat olivat leveällä alueella.

4. Tilanteen vakauttaminen 24.—25. 8.

Kuva 4 Venäläisten vastahyökkäys ja IV AK:n hyökkäyksen kehittyminen 24.—25. 8. 41

Venäläisten hyökkäys saattoi 12.D:n vaikeaan tilanteeseen, joka 24. 8. aamupäivällä lähenteli kriisiä. Paikoitellen venäläiset olivat edenneet yli 10 km sen sivustaan. JR 26 oli käännettävä Kev.Pr.T:n avuksi, ja se joutui ottamaan rintamavastuun Mannikkalan ja Piilpulan välillä. Näin sekin sitoutui torjuntaan, ja 12.D:n suunnitelma voimien suuntaamisesta etelään jäi tältä osalta toteuttamatta.

25. 8. venäläiset saivat vielä paikallista menestystä Perojoen linjalla, mutta murrot saatiin rajoitetuksi. Iltaan mennessä selustaan päässeet suuremmat vihollisjoukot oli tuhottu ja Perojoen aukeiden itäosat olivat 12.D:n hallussa. Kev.Pr.T:n voimia taistelut olivat kuluttaneet niin, että se oli vaihdettava lepoon.

Vasemmalla sivellään 12.D ei tyytynyt ainoastaan torjumaan vihollisen hyökkäyksiä, vaan pyrki myös jatkamaan omaa hyökkäystään. Kiivaiden taisteluiden jälkeen vallattiin 25. 8. illalla Kämärän aseman seutu ja Ylä-Hotakan kylän reuna, jota vihollinen sitkeästi puolusti. 12.D:lla oli käyttämättä yksi rykmentti (JR 47), joka sunnattiin Kilpeenjoelta vasemmalle sivelle tyrehtymässä olleen hyökkäyksen jatkamiseksi.

IV AKE:n 4.D:lle käskemän etenemissuunnan osoittauduttua vihollisen tehokkaasti puolustamaksi divisioonan komentaja siirsi yhden rykmentin (JR 46) autokuljetuksin 12.D:n kaistalle Lyykylään, mistä sen piti hyökätä Viipurin saartamiseksi. Kovien torjuntataistelujen takia sen suuntaaminen ei täältäkään ollut mahdollista.

Armeijakunnan johto sai nyt sopivan tilaisuuden johtosuhteiden uudelleenjärjestämiseen ja vasemman sivustan vahventamiseen. JR 46 oli irti 12.D:n kaistalla, joten se alistettiin 12.D:lle hyökkäyksen jatkamista varten. Vastaavasti 12.D:n läntisin rykmentti (JR 26), jonka torjuntasuunta oli luoteeseen, alistettiin 4.D:lle.

Saimaan kanavan itäpuolella edenneet Vahv.JR 25:n osat valtasivat 24. 8. iltapäivällä Juustilan ja suunnattiin sen jälkeen Vakkiilaan. Vahv.JR 25, jonka pääosat 24. 8. olivat taisteluissa Hovinmaalla ja Hanhijoella, alistettiin takaisin 4.D:lle, joka ryhtyi suuntaamaan sen voimia Saimaan kanavan itäpuolelle.

5. 8.D:n hyökkäys Viipurinlahden yli 24.—25. 8.

8.D:n tiedustelu totesi 24. 8. aamulla vihollisella olevan Suonionsaarella vain pieniä partioita ja Lihaniemessä sen siirtävän joukkojaan pois niemen pohjoiskärjestä. Divisioona aloitti tällöin joukkojen ylikuljetuksen käytössään olleella kuudella syöksyveneellä ja muutamalla ruuhella. Iltapäivään mennessä saatiin kuljetettua pari

komppaniaa. Armeijakunnan johdon todettua vihollisen voimien olevan sitoutuneena Viipurin itäpuolelle se käski suorittamaan koko 8.D:n ylikuljetuksen Ykspään suunnassa olevaa pataljoonaa lukuunottamatta. Samalla se hankki 8.D:lle 5 kalastajamoottorivenettä Virolahdelta sekä lähetti ponttoonikalustoa, jonka määrä ei kuitenkaan vastannut 8.D:n tarvetta.

25. 8. puoleen päivään mennessä Lihaniemeen oli kuljetettu kaksi pataljoonaa ja muutamia erillisyksiköitä. Illalla vahvennuksia saatuaan ne puhkaisivat vihollisen puolustuksen Lihaniemen tyvässä ja valtasivat Sommeen aseman sekä työntyivät sieltä Alasommeelle. Siten venäläisten yhteys Viipurista Koivistolle oli katkaistu.

8.D:n ylikuljetuksia vihollinen yritti häiritä Uuraassa olleella tykistöllä sekä tykkiveneillä ja hävittäjälentäjien toiminnalla. Niiden aiheuttamat tappiot olivat kuitenkin vähäiset.

Kun vesistön leveys oli lähes 3 km ja ylimenokalustoa käytettävissä vähän, voidaan 8.D:n alkumenestystä pitää hyvänä varsinkin, kun ylimentovalmisteluja ei ollut suoritettu eikä tykistö ehtinyt tukemaan alkuvaiheen ylimenta.

6. Saartorenkään sulkeutuminen 26.—27. 8.

IV AK oli saanut työnnetyksi vihollisen päävoimat ahtaalle alueelle, ja niiden hyökkäyksiä oli tuskin odotettavissa muualle kuin kaakkoon ja etelään ennen saartorenkään sulkeutumista, mihin armeijakunnan johto tarmokkaasti pyrki.

4.D sai tehtäväkseen suunnata päävoimansa Suur-Peron ja Kämäränjärven välistä lounaaseen. Jotta se voisi irrottaa tähän suuntaan mahdollisimman paljon voimistaan, IV AKE ryhtyi kuljetamaan linnoitusjoukkoja saaretun alueen pohjoisosan varmistamiseen. 12.D:n tehtäväksi tuli katkaista Viipurista kaakkoon johtavat tiet Huumolan seuduilla, vallata osilla voimistaan Leipäsuon—Hotakan maasto ja valmistautua päävoimin etenemään kaakkoon. Samanaikaisesti pyrittiin tuhoamaan vihollinen Viipurin kaakkoispuolella ja työntymään vahvoin voimin kohti vanhaa valtakunnan rajaa. Syntynyt voimien suuntaamisajatus ylittasi voimien hajoitamiseen, mikä tuli asettamaan joukkojen riittävyden saartorenkään kovalle koetukselle.

12.D jatkoi hyökkäystään tehtävänsä mukaisesti, valtasi Huuomolan ja Summan pohjoispuoleisen maaston ja katkaisi siten vihollisen viimeisen tieyhteyden kaakkoon. Idempänä vallattiin lujasti varustettu Hotakka. Leipäsuo joutui myös divisioonan haltuun. Kevyet joukkonsa 12.D suuntasi kaakkoon takaa-ajoon vihollisen rippaiden lyömiseksi.

4.D pusersi osaltaan saartorengasta yhä ahtaammaksi. Viipurin luoteispuolelle syntyneet puolimotit tyhjenivät, ja divisioona saavutti Suomenvedenpohjan — Juustilan — Kärsttilän vesistölinjan. Painopisteen siirtäminen Lyykylän alueelle ei kuitenkaan sujunut odotetulla nopeudella, sillä vihollinen toimi erittäin aktiivisesti Perojoen linjalla. Tykistön pääosat 4.D sai siirrettyksi Ihantalan — Portinhoikan suunnasta Lyykylän — Pilppulan alueelle.

8.D jatkoi 26. 8. joukkojensa yllkuljetusta Viipurinlahden yli ja laajensi sillanpääasemansa käsketylle Kaislahden — Yläsommeen — Nuoraan tasalle. Päävoimin voitiin ryhtyä etenemään kaakkoon ja etelään vasta lisävoimien saavuttua. Kaislahdessa vihollinen suoritti 27. 8. useita lujia vastahyökkäyksiä, mutta tilanne kyettiin hallitsemaan.

D RATKAISUTAISTELUT JA HYÖKKÄYKSEN LOPPU- VAIHE 28. 8.—2. 9.

1. Viipurin saartoalueen taistelut

a. Vihollistilanne

Viipurin alueelle saarrettujen vihollisvoimien tilanne oli yhteysteiden katkettua muodostunut erittäin vaikeaksi. Heillä ei näyttänyt olevan muita mahdollisuuksia kuin yrittää murtautua saartorengasta tai antautua. He valitsivat edellisen vaihtoehdon. 23.A:n 28. 8. aamulla antamien käskyjen mukaan divisioonien oli murtauttava saartorengasta ja ryhmityttävä sen jälkeen puolustukseen Muolaanjärven — Leipäsuo — Summan — Yläkylän — Rokkalanjoen linjalle. Osa puolustusasemaan määrätystä palkoista oli tällöin jo lujasti IV AK:n hallussa.

vaita hyökkäyksiä tykistön, kranaatinheittäimien ja panssarivaunujen tukemina. Sen takia 4.D ei saanut voimiaan irti jatkaakseen hyökkäystä lounaaseen ja saadakseen yhteyden 8.D:aan. 28. 8. illalla venäläiset suorittivat voimakkaan ja järjestetyn murtautumisyrittöksen Huumolan tielle Säiniön suunnassa saaden Säiniön aseman vallattua. JR 3:n onnistui torjua hyökkäys taempana, ja venäläiset vetäytyivät jonkin matkaa takaisin.

Armeljakunnan komentaja joutui nyt muuttamaan suunnitelmaansa siten, että 12.D:n osia suunnattiin saartorenkiaan tiivistämiseen ja sulkemaan 8.D:n sillanpään itäpuolinen maasto. Nekään eivät saaneet yhteyttä 8.D:aan vihollisen kovan vastarinnan takia. Venäläiset olivat saaneet lisäjoukkoina Leningradista merijalkaväkeä ja Kronstadtista matruuseja Sommeen suuntaan. Kaislahdessa nämä joukot suorittivat kovia vastahyökkäyksiä sillanpään lyömiseksi. Näin ollen 8.D:n ei ollut onnistunut laajentaa sillanpäättään. Päinvastoin sen joukot olivat pakotetut paikoitellen vetäytymään jonkin verran.

28. 8. vaiheilla oli sattunut kolme tapausta, jotka huononsivat huomattavasti 8.D:n tilannetta. Kahden pataljoonan voimin Kaislahdesta etelään suunnattu hyökkäys epäonnistui, minkä takia hajalle lyöty pataljoona ei ollut käytettävissä parin päivään taistelutoimintaan. Joukkojen ylikuljetuksissa tapahtui myös huomattavia viivytyksiä vihollisen tykkiveneiden hyökkäysten takia. Kun vihollinen samanaikaisesti suoritti voimakkaita hyökkäyksiä etelästä Kaislahden suunnassa ja Yläsommeelle pohjoisesta, koillisesta ja kaakosta, ei sillanpäässä olleista kahdesta taistelukykyisestä pataljoonasta riittänyt voimia sillanpään laajentamiseen ja yhteyden ottamiseen koillisesta saartaviin joukkoihin. Tie Yläsommee — Sommee kyettiin hallitsemaan vain tulella. Ilmeisesti yhteistoiminta merivoimien kanssa Suomenlahden varmistamiseksi 8.D:n hyökkäyksessä ei ollut paras mahdollinen, koska vihollinen kykeni merivoimillaan tuntuvasti haittaamaan ylikuljetuksia.

30. 8., jolloin vihollisen painostus Huumolan suunnalla oli jo helpottunut, JR 3 siirtyi päävoimin hyökkäykseen Huumolasta Porlammia kohti ja saavutti taistelun jälkeen Ollinkankaan, Porlammien kylän ja Yläsommen kylän itäpuolisen maaston. Nyt oli saartoren-

gas melkein ummessa. Vain Porlammin kylän kohdalle jäi kapea aukko.

c. Viipurin alueen loppuratkaisu

Vielä illalla 29. 8. armeijakunnan johto sekä alemmat johtoporaat olivat siinä käsityksessä, että vihollisen pääosat saataisiin saartetuksi Ala-Säiniön alueelle. Vasta seuraavana päivänä, kun 4.D ryhtyi pohjoisesta ja koillisesta supistamaan saartoaluetta, todettiin vihollisen olevan etelämpänä Yläsommeen — Porlammin alueella.

Yöstä 28./29. 8. lähtien venäläisten 43.D:n päävoimat olivat soluneet Viipurista Ala-Säiniön — Yläsommeen tietä etelää kohti. Sivustatulesta huolimatta venäläiset tunkeutuivat Porlammin alueelle yrittäen raivokkain hyökkäyksin murtaa tietä etelään. Yläsommeen ja Porlammin alueilla oleville sateen luottamille huonoille kyläteille ruuhkautui valtava määrä autokolonnaa, kuormastoa ja tykistöä.

Kun Huumolassa murtautumista yrittäneet venäläisjoukot eivät onnistuneet avaamaan saartorengasta, ne kääntyivät Yläsommeen suuntaan tai pakenivat metsiä pitkin pieninä hajanaisina ryhminä jättäen jälkeensä kaiken materiaalin ja kaluston. Yläsommeen — Porlammin alueen tungosta lisäsi siten myös 115.D:n ja 123.D:n osien liittyminen siellä olevaan 43.D:aan.

29. 8. venäläiset olivat tyhjentäneet Viipurin. Tienhaaran suunnasta lähetettiin kaupunkiin 8.D:n partio, joka 29. 8. klo 17.35 veti tilapäisen lipun Viipurinlinnan lippusalkoon. Kunnia, minkä usea joukko varmaan oli toivonut itselleen hyökkäyksen aikana!

31. 8. aamulla 8.D aloitti osillaan hyökkäyksen saarrettua vihollista vastaan. 4.D, joka oli saanut käskyn vapauttaa saartorengastaan sidotut 8.D:n ja 12.D:n osat (JR 3), aloitti hyökkäyksen sekä etelästä että luoteesta Porlammin suuntaan. Illalla venäläisten komentaja päätti tuhota kaluston ja yrittää pelastaa elävän voiman. Joukot järjestettiin suuriksi, kevelin asein varustetuiksi hyökkäysryhmiksi, jotka raivokkain hyökkäyksin yrittivät murtaa etelästä saartorengasta osaa.

Seuraavana aamuna 4.D:n jatkaessa hyökkäystään venäläisten vastarinta alkoi murtua ja antautuminen alkoi laumoittain. 1. 9. kuluessa taistelu oli tauonnut ja 4.D ryhtyi selvittämään ja luettelemaan sotasaalista, mikä työ kesti useita viikkoja.

2. Koiviston valtaus

Kun Viipurin alueen saartorengaasta oli päässyt osia venäläisiä joukkoja murtautumaan Koiviston suuntaan, armeijakunnan johto piti tärkeänä saada voimia suunnatuksi Koiviston valtaamiseen ennen saartoalueen selvittämistä. Tehtävä annettiin 30. 8. illalla 8.D:lle ja JR 3:lle.

8.D:n saatua joukkojaan irti 4.D:n vaihtamana Koiviston suuntaan ja aloitettua hyökkäyksen olivat venäläiset jo vetäytyneet Rokkalanjoen taakse, josta ne lyötiin 1. 9.

JR 3 suoritti takaa-ajon Huumolan — Humaljoen suunnassa ja katkaisi samalla vihollisen peräytymistiet itään. Puolustautuvat venäläiset lyötiin 31. 8. Hörkössä ja 1. 9. Närjänjärvellä.

2. 9. iltapäivällä saavutettiin Koiviston kauppa. Vetäytyneet venäläiset olivat jo ehtineet suorittaa pääosien ylikuljetukset Koiviston saarille, jonne niitä lienee päässyt noin 2000 miestä.

Koiviston saaret jäivät venäläisten haltuun 1. 11. saakka, jolloin he tyhjensivät ne taistelutta.

3. Hyökkäys valtakunnan vanhalle rajalle

Muiden joukkojen suorittaessa saarrostusvaiheen lopputaisteluita 12.D jatkoi 28. 8. takaa-ajoa kaakkoon rinnan II AK:n joukkojen kanssa saamansa tehtävän mukaisesti. Kevyet joukot valtasivat jo samana päivänä Perkjärven ja seuraavana päivänä Kaukjärven, JR 46 valtasi Perkjärven — Muolaanjärven kannaksen. Keveliden joukkojen edettyä Kuuterselkään ja Kanneljärvelle päästiin niiden voimia suuntamaan vihollisjoukkojen sivustaan Uudellakirkolla, joka vallattiin 30. 8. Viipurin saartorengaasta pelastuneiden perääntymisen estämiseksi divisioona sulki osillaan Hatjalahdenjärven—Kuolemajärven — Kipinolanjärven — Suomenlahden kannakset.

30. 8. 12.D sai tavoitteekseen Vammelsuun — Ratvolan linjan. Se saavutettiin saman päivän iltana. Vammelsuun siltaa venäläiset yrittivät kaikin keinoin pitää hallussaan pelastaakseen Inon suunnasta vetäytyvät joukkonsa.

30. 8. illalla FM antoi armeijakunnalle käskyn, missä lopullinen tavoite määrättiin. Sen mukaan IV AK:n oli kaistallaan työnnet-

tävä vihollisen rippeet valtakunnan vanhan rajan taakse tavoitteena Rajajoen suu — Retukylä — Aleksandrovka. IV AK:n vasempana naapurina hyökkäsi edelleen II AK, jonka osat taistelivat tähän aikaan Kivennavan kaakkoispuolella.

Hyökkäyksen loppuvaihetta varten IV AKE antoi 12 D:lle käskyn 1. 9. Divisioonaa oli tähän aikaan lähestymässä jo valtakunnan rajaa. 31. 8. vihollisen oli luovuttava Vammelsuusta. 1. 9. klo 20.55 12.D saavutti vanhan valtakunnan rajan ja alkoi valmistautua uusiin tehtäviin. Vallatun alueen puhdistamista metsissä pilleskelevistä vihollisista riitti tosin myöhäiseen syksyyn asti.

E HYÖKKÄYKSEN LOPPUTULOS

IV AK oli kahdessatoista vuorokaudessa edennyt linnuntietä mitattuna noin 120 km koko ajan taistellen. Kolme venäläistä diviisioona oli lyöty. Kaatuneita vihollisia haudattiin noin 7000 ja vankeja saatiin 9000, niiden joukossa 43.D:n komentaja, kenraalimajuri Kirpitsnikov, joka oli ainoa suomalaisten vangiksi joutunut kenraali koko jatkosodan aikana. Sotasaaalis oli myös huomattava.

IV AK:n kokonaistappiot jäivät alle 3000 miehen eli noin 7 % :iin koko vahvuudesta. Kaatuneita ja kadonneita oli noin 700.

F JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

1. Voimien suuntaamis- ja käyttöajatuksen toteuttaminen

Sen lisäksi, mitä jo edellä on esitetty voimien suuntaamisesta ja käytöstä, on syytä vielä palata eräisiin ratkaisuihin.

Sidottuaan reservinsä taisteluun heti kosketuksen synnyttyä venäläisten päävoimiin oli armeijakunnan johdolla vaikeuksia kehittää taistelua haluamallaan tavalla. Venäläisten vastahyökkäyksellään aikaan saaman kriisin selviäminen riippui näin ollen 12.D:n ja 4.D:n toiminnasta. PM:n ”hoputtaessa” armeijakuntaa samanaikaisesti suuntaamaan voimia nopeasti Viipurista kaakkoon ja etelään johtaville yhteyksille jouduttiin tekemään rintamassa sivusuuntaisia joukkojen siirtoja ja johtosuhteiden järjestelyjä, joiden voidaan

otaksua aiheuttaneen saartorenkään sulkeutumisessa 1—2 vrk:n viivästymisen verrattuna siihen, että 4.D:aa olisi käytetty painopistesuunnassa. Samalla saavutettu tila olisi tullut käytetyksi tehokkaasti ja joukkojen tarpeeton sulloutuminen Viipurin koillispuolelle olisi vältetty.

Viipurin koillispuolen kriisistä on eräissä yhteyksissä vieritetty suurin syy Kev.Pr.T:lle. Tosiasiassa sen mahdollisuudet työntyä Viipurista kaakkoon johtaville yhteyksille olivat huomattavasti pienemmät kuin esim 4.D:n. Olihan sen elävän voiman määrä vain neljännes divisioonan elävästä voimasta. Kaaritululta sillä ei siinä vaiheessa ollut lainkaan sitä tukemaan määrätyn tykistön jäätyä tievaikeuksien takia Vuoksen itäpuolelle. 22. 8., jolloin Kev.Pr.T:n olisi pitänyt suuntautua etelään, ei vapaita teitä ollut enää ainakaan Kämärän kylän — Hotakan tasan eteläpuolella. Sen vuoksi on kyseenalaista, olisiko prikaati kyennyt pääsemään Viipurista kaakkoon, saati sitten etelään johtaville yhteyksille.

Kun tarkastelee 12.D:n tilannetta venäläisten vastahyökkäyksen aikana, tulee mieleen ajatus, että Kev.Pr.T suuntautuessaan armeijakunnan suunnitelmien vastaisesti täten sittenkin hyödytti eniten kokonaisuutta. Kev.Pr.T:n laukaistessa venäläisten vastahyökkäyksen liikkeelle puoli vuorokautta suunniteltua aikaisemmin menettivät venäläiset ainakin osan yllätyksestä. Hyökkäys ei päässyt myöskään alkamaan täydellä teholla. Samalla Kev.Pr.T muodosti 12.D:lle tarpeellisen sivustasuojan, jonka turvin tämä saattoi järjestellä voimiaan vastahyökkäyksen torjumista ja oman hyökkäyksen edelleen jatkamista varten.

Hyökkäyksessä tapahtuneen viivästymisen armeijakunnan johto pyrki ilmeisesti korjaamaan, Viipurin — Leningradin pääyhteyksien tultua katkaistuksi, suuntaamalla 12.D:n päävoimat kohti valtakunnan rajaa. Kun II AK oli myös suuntautumassa kaakkoon, olisi IV AK voinut hoitaa tämän suunnan kevyillä joukoilla ja äärimmäisenä vasemmalla olleella JR 46:lla. Muiden 12.D:n voimien käyttäminen saartorenkään tiivistämiseen olisi vähentänyt läpipäässeen venäläisten määrää ja saartorenkään pitäväksi saaminen sekä kypsyttäminen olisi voitu suorittaa tapahtunutta määrätietoisemmin. Esitetty voimien käyttö olisi vastannut myös armeijakunnan kais-

talla vallinnutta tilannetta, mistä armeijakunnan johdolla ei ilmeisesti ollut selvää ja oikeaa kuvaa, varsinkin saartorenkkaan osalta. Kun PM kilrehti voimien suuntaamista kaakkoon, se ei liene esittänyt vaatimuksia voimien määrään nähden, vaan jätti sen armeijakunnan johdon harkittavaksi. Tällä kerralla "molempien jänisten takaa-ajo" onnistui varsin pienellä ajan ja voimien hukalla, joskin saartorenkkaasta päässeiden joukkojen osia esiintyi kaakkoon pyritäessä paikoitellen hyvinkin sitkeää vastarintaa tehden. Yleistilanteen kannalta oli tietysti edullista saada Karjalan kannas suljetuksi valtakunnan vanhan rajan seutuvilla, joskin venäläisillä lienee ollut vain vähän mahdollisuuksia tuoda lisävoimia saksalaisten lähestyessä Suomenlahden eteläpuolella uhkaavasti Leningradia.

Erytisen positiivisena puolena on todettava tilanteen nopea hyväksikäyttö suunnattaessa 8.D:n voimat Viipurinlahden yli. Täten saatiin aikaisessa vaiheessa katkaistuksi venäläisten yhteydet Koivistolle, mikä häytti tuntuvasti venäläisiä heidän pyrkiessään syntyneessä tilanteessa kuljettamaan joukkojaan pois Karjalan kannakselta. Jos Viipurinlahden ylittämiseen olisi osattu varautua riittävin ylimenokalustoin jo suunnitteluvaiheessa, olisi tilanne saattanut muodostua armeijakunnalle vielä edullisemmaksi.

Edellä on esitetty, ettei armeijakunnan johdolla aina ollut täysin selvää kuvaa tilanteesta. Siihen oli olemassa kuitenkin luonnolliset syyt. Johdinyhteyksiä ei nopean etenemisen aikana ehditty rakentaa riittävän nopeasti. Radioyhteyksiä ei alemmissa portaissa aina edes muistettu yrittää, ja pitkillä yhteysväleillä ne eivät aina toimineet senaikaisella kalustolla. Armeijakunnan komentopaikan siirryttyä hyökkäyksen aikana Kavantsaaren alueelle 8.D:n johtaminen muodostui vaikeimmaksi pulmaksi. Yhteys 8.DE:aan kulki Lappeenrannan kautta, ja kuuluvuus oli usein huono, olipa yhteys ajoittain kokonaan poikki. Nämä tekijät aiheuttivat sen, että armeijakunnan johto joutui ilmeisesti tekemään tärkeitäkin ratkaisuja puutteellisten ja joskus virheellistenkin tietojen perusteella. Heikkoja viestiyhteyksiä pyrittiin kyllä korvaamaan käyttämällä eri johtoportaiden välillä moottoriajoneuvoilla liikkuvia upseerilähettejä, mutta heitä ei riittänyt siinä määrin, että IV AKE olisi voinut jatkuvasti pysyä nopeasti muuttuvan tilanteen tasalla.

2. Divisioonien toiminta

12.D ei kyennyt toteuttamaan saamaansa tehtävää sellaisenaan Suomenvedenpohjan—Vuoksen kapeikkoon saavuttuaan. Se johtui venäläisten hyökkäyksestä, mikä pakotti divisioonan hajottamaan voimiaan. Saatuaan siirretyksi voimiaan vasemmalle siivelleen divisioona kehitti hyökkäystään nopeasti ja katkaisi venäläisten yhteydet Viipurin alueelta kaakkoon.

Kokonaisuutena 12.D:n toiminta vaikuttaa tarkoituksenmukaiselta. Huomiota kiinnittää divisioonan komentajan liikkuva ja hyvin etupainoinen johtamistapa. Armeijakunnan komentajan lausunnon mukaan siitä oli haittaa, koska 12.D:n komentajaan saatiin vain harvoin yhteys. 12.D:n esikuntapäällikön käsityksen mukaan se päinvastoin oli nopeasti vaihtuvissa tilanteissa ainoa mahdollinen tapa. On ilmeistä, että johtamisyhteyksien epävarmuus määrää hyökkäyksessä johtajan palkan verrattain eteen. Se ei kuitenkaan edellytä jatkuvaa toimimista jonkun pataljoonan komentopaikassa. Divisioonan komentajan on pidettävä kiinteä yhteys esikuntaansa, joka huolehtii hänen päätöstensä toimeenpanosta. 12.DE joutui tekemään tärkeitäkin ratkaisuja saamatta yhteyttä komentajaansa. 12.D:n suoritus osoittaa, että esikunta oli ilmeisesti pätevissä käsissä.

4.D:n eteneminen ei armeijakunnan johdon mielestä ollut riittävän nopea. On otettava kuitenkin huomioon, että vei oman aikansa, ennenkuin divisioona sai voimansa, joista puuttui rykmentti ja kevyt osasto, koottua ratkaisukohtaan. Lisäksi se joutui taistelemaan maastossa, joka kapeikkoisena oli edullinen vihollisen puolustukselle. Se hyökkäsi myös suunnassa, missä vihollisen ryhmitys oli syvin. Kiivaiden taisteluiden aikana tapahtuneet johtosuhteiden muutokset aiheuttivat myös aluksi oman pulmansa¹⁾. Kokonaisuuden puitteissa 4.D:n toimintaa arvosteltaessa on myönnettävä, että sillä ei ollut erityisen hyviä edellytyksiä nopeaan etenemiseen.

Myöskään 8.D:n hyökkäys Viipurinlahden itäpuolella ei tapahtunut odotetulla nopeudella. On kuitenkin otettava huomioon valmistautumattomuus ylikuljetuksiin, joka ei voinut jäädä seurauksia vaille. Voimia ei kaluston vähyyden vuoksi ollut mahdollista saada

1) Ev K S Laakso; haastattelu.

nopeasti yli. Sitä mukaa kuin pataljoonia saatiin sillanpäähän, ne sitoituivat taisteluhin, joihin venäläiset toivat uusia voimia Koiviston suunnasta. Siten 8.D:lla ei ollut mahdollisuuksia keskitettyyn hyökkäykseen etelään, ennenkuin kriisi oli selvitetty ja voimia riittävästi. Jo sillanpään muodostaminen ja sen kestäminen olivat vaikuttaneet ratkaisevasti IV AK:n hyökkäyksen onnistumiseen.

Joukko	Lähtöpaikka	Tulo Lihaniemeen
III/JR 45	Keihäsniemi	24. 3. klo 22.00
III/JR 4	—,—	25. 8. klo 21.00
III/KTR 11	—,—	27. 8. klo 08.00
II/JR 45 (— 4.K)	Turkinsaari	27. 8. klo 15.00
4./JR 45	Keihäsniemi	28. 8. illalla
I/JR 24	Turkinsaari	29. 8. aamulla
III/JR 24	—,—	30. 8. —,—
I/KTR 11	Keihäsniemi	30. 8. —,—
II/JR 24	Turkinsaari	31. 8. —,—
II/KTR 11	Keihäsniemi	1. 9. —,—

Taulukko 1. 8.D:n joukkojen ylikuljetus 24. 8.—1. 9. 1941
(Kenrm A Pietarisen haastattelun mukaan)

3. Venäläisten vaikutus IV AK:n hyökkäykseen

Venäläisten toiminnassa on selvimmän näkyvänä piirteenä toimien jatkua myöhästymisen. Tähän vaikutti osaltaan yhtenäisen johtoportaan poistaminen Länsi-Kannaksen joukoilta. Toiminta muodostui siten hajanaiseksi, jolloin IV AK kykeni säilyttämään aloitteen käsissään. Vaikka venäläisten voimat olivat ratkaisuvaiheessa verrattain koossa, ei niitä kyetty yhtenäisen johdon puuttumisen vuoksi käyttämään keskitetysti. Sen vuoksi irtautumisella saavutettu etu jäi vähäiseksi ja suoritettu vastahyökkäys kääntyi yllättävän nopeasti lopulliseksi tappioksi.

4. Tulivoiman suuntaaminen ja käyttö

Tykistöä käytettiin hyökkäyksen luonteen mukaisesti yleensä jvrykmentelle jaettuna tukitykistönä. Osa raskaista tulykskistöistä pyrittiin käyttämään divisioonien johdossa toimivina yhteisryhminä. Täten saatiin jalkaväen välitön tulen tarve tyydytetyksi ja tarvittaessa luoduksi tulen painopiste haluttuun suuntaan.

Nopeasta etenemisestä huolimatta tykistö pystyi verrattain hyvin seuraamaan jalkaväen hyökkäystä. 24. 8. tykistö ei ehtinyt koko voimallaan tukemaan 12.D:aa venäläisten aloitettua vastahyökkäyksen. Kääntymän—Heinjoen tien avautuminen edisti ratkaisevasti tykistön, etenkin moottoroitujen yksiköiden siirtoja. 25. 8. 12.D:n tykistö osallistui tehokkaasti vastahyökkäyksen pysäyttämiseen. Saartorenkkaan ratkaisevissa taisteluissa vihollisen ulosmurtautuminen kyettiin yleensä torjumaan siellä, missä tykistö pystyi tehokkaasti osallistumaan taisteluihin. Saartorenkkaan eteläosalla oli vain vähän tykistöä käytettävissä, ja siellä venäläisten onnistui osilla joukoistaan murtautua saarroistuksesta. Teiden puuttuminen esti IV AK:aa saamasta sinne tykistöä.

III YHDISTELMÄ JA LOPPUARVIOINTI

IV AK:n perussuunnitelma oli selväpiirteinen vastaten sekä maastollisia olosuhteita että vallitsevaa vihollistilannetta. Siinä oli otettu huomioon myös tilanteen kehittyminen Vuoksen itäpuolella. Osoitukseksi näistä olivat pyrkimys suunnata painopisteen joukot etelään lähellä Vuoksea sekä voimien käyttö Vuoksen itäpuolelta vihollisen selustayhteyksille.

Voimien käyttöajatuksessa on, aikaisemmin esitetystä reservin käyttöajatuksista huolimatta, havaittavissa pyrkimys saavutetun menestyksen hyväksikäyttöön. Kun jalkaväen etenemisnopeus ei hyökkäyksen eri vaiheissa olisi ollut riittävä, keskitettiin pääosa divisioonien kevyistä osastoista yhtenäiseen johtoon. Näin pyrittiin saamaan iskukykyinen osasto takaa-ajotehtäviä varten. Samaa pyrkimystä oli todettavissa myös rykmenteissä, joissa pataljoonien jääkärijoukkueita koottiin rykmentin johdossa toimiviksi jääkärikomppanioiksi. Siten voitiin varautua käyttämään runsasta tilaa suuntaamalla nopeasti liikkuvia joukkoja kokonaisuuden kannalta edullisimmalla tavalla. Ettel Kev.Pr.T:sta saatu hyökkäyksen alkuvaiheessa täysin odotettua hyötyä, johtui siitä, että sitä käytettiin ilmeisesti liian aikaisin. Se oli myös liian kauan II AK:n johdossa. PM ei ollut ehkä odottanut IV AK:n hyökkäyksen kehittyvän niin nopeasti. Klinteämpi yhteistoiminta II AK:n ja IV AK:n kesken olisi ollut tarpeen, jotta olisi estetty Kev.Pr.T:n luisuminen molempien käsistä.

Perussuunnitelmaa pyrittiin kehittämään johdonmukaisesti toimintavapauden saavuttamiseksi ja voimien suuntaamiseksi syvälle vihollisen selustaan huolimatta maaston ja tiestön voimien käytölle ja huollon suorittamiselle asettamista rajoituksista. Kun armeijakunnan johto 24. 8. päätti käyttää syntynyttä tilannetta hyväksi suuntaamalla rohkeasti 8.D:n Viipurinlahden yli, saatiin edellytykset vihollisen tuhoamiseksi ratkaisevasti täydennettyä. Ratkaisuvaihe saattoi siten alkaa jo neljä päivää etenemisen alkamisesta.

IV AK:n saavutettua Suomenvedenpohjan kapeikon voimasuhde oli huomattavasti tasoittunut venäläisten vedettyä Vuoksen itäpuolella olleita voimiaan IV AK:n kaistalle. Kun tämä oli armeijakunnan johdon tiedossa ja venäläisten puolustusasema oli huomattavasti lyhentynyt, armeijakunnan johdon olisi pitänyt selvemmin nähdä venäläisten mahdollisuudet aktiiviseen toimintaan. Jotta aloitteen säilyminen olisi ollut varma, olisi pitänyt pyrkiä säilyttämään reservi vapaana yllättävien tilanteiden varalta. Nyt 4.D sidottiin taisteluun liian alkaisin. Onneksi painopistesuunnassa oli saatu hankituksi tilaa niin runsaasti, että venäläisten aiheuttamat takaiskut eivät päässeet vaikuttamaan ratkaisevasti. 12.D sitoutui kuitenkin siksi suurin voimin torjuntaan, että hyökkäyksen nopea jatkaminen olisi vaatinut armeijakunnan johtoa suuntaamaan vasemmalle sivelle uusia voimia. Kun näitä ei enää ollut, 12.D joutui hajottamaan voimiaan torjuessaan vastahyökkäystä ja yrittäessään samanaikaisesti jatkaa omaa hyökkäystään.

Kriisin selvittyä hyökkäys kehittyi nopeasti. Tuloksena oli vihollisen saartaminen ja sen päävoimien lyöminen sekä PM:n käskemän tavoitteen saavuttaminen. Ratkaisevia virheitä ei ollut tapahtunut, mutta elävän voiman vielä suurempi keskittäminen ratkaisuvaiheessa olisi vaikuttanut täydellisemmän lopputuloksen syntymiseen.

Kun II AK oli tunkeutunut 31. 7. alkaneella hyökkäyksellään Vuokselle ja hankkinut sillanpään sen etelärannalla, se muodosti venäläisille uhkan, joka pakotti heidät jättämään IV AK:aa vastassa olleet asemansa. Siten IV AK säästyi läpimurtotalistelusta ja saattoi aloittaa hyökkäyksensä takaa-ajolla. IV AK:n päästyä kosketukseen venäläisten päävoimien kanssa sekä saavutettua hyökkäyksellään nopeasti ensi vaiheessa ratkaisevan otteen vihollisesta ja edul-

lisen lähtökohdan hyökkäyksen kehittämiseksi ylipäällikkö saattoi suunnata myös sen itäpuolella olevat II AK:n voimat rinnan IV AK:n voimien kanssa lopulliseen tavoitteeseen, valtakunnan vanhalle rajalle. Siten näitä voimia ei tarvinnut käyttää Länsi-Kannaksen suuntaan, kuten ilmeisesti oli ajateltu.

Lyömällä venäläisten Länsi-Kannaksella olleiden voimien pääosan ja edettyään osilla voimistaan lopulliseen tavoitteeseen IV AK oli huomattavan lyhyessä ajassa suorittanut sille annetun tehtävän. Se oli siten osaltaan mahdollistanut puolustuksen siirtämisen kokonaispuolustuksen kannalta edullisille alueille. Samalla ylijohto saattoi ryhtyä siirtämään voimia Itä-Karjalassa käytäviin ratkaisutaiteluihin. Niissä oli mukana myös IV AK:n hyökkäykseen osallistuneita joukkoja.

Hyökkäyksen onnistumiseen oli vaikuttamassa useita tekijöitä. Edulliseksi kehittyneen yleistilanteen ohella voimien rohkea keskittäminen ja niiden määrätietoinen suuntaaminen vihollisen selustayhteyksille aiheuttivat yllätyksen vastustajalle. Siten ne vaikuttivat ratkaisevasti lopputulokseen. Houkuttelevien osavoittojen välttäminen ja voimien suuntaaminen kokonaisratkaisuun pyrkien nopeuttivat päämäärään pääsemistä. Elävän voiman ja tulivoiman tarkoituksenmukainen yhdistäminen edistivät myös osaltaan sitä.

Viipuri oli tleyhteyksien ja tunnearvojen takia kohde, joka veti joukkoja puoleensa. Armeijakunnan johdon onnistui kuitenkin ratkaisevassa vaiheessa estää joukkojen suuntautuminen sinne. Pitämällä yhtymät tietoisina armeijakunnan komentajan taisteluideasta saatiin aikaan niiden tarkoituksenmukainen suuntautuminen. — Hyökkäyksen nopeus vaati joukoilta runsaasti hikeä, mutta sen seurauksena oli veren säästyminen.

Käytetyt lähteet

- Savolainen, A kapteeni
Voimien suuntaaminen ja käyttö IV AK:n hyökkäyksessä v 1941.
Diplomityö SKK/MSL 22 1958.
Diplomityössä käytettyjen lähteiden lisäksi
- Heinrichs, Erik: Mannerheim Suomen kohtaloissa, II osa.
- Kirjoituksen aiheesta pidetyn esitelmän pohjalta käyty keskustelu Suomen Sotatieteellisen Seuran kuukausikokouksessa 3. 5. 1960.